

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอันมาก เนื่องจากเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทุก ๆ ด้านของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์หรือด้านบุคลิกภาพ ครอบครัวไม่เพียงเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษย์ในสังคมเท่านั้น ครอบครัวยังมีหน้าที่อื่น ๆ เช่น การให้ความรักและเอาใจใส่แก่สมาชิกในครอบครัว การดูแลปกป้องมิให้สมาชิกในครอบครัวได้รับอันตราย อีกทั้งยังต้องมีการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2545) ซึ่งสิ่งนี้ถือว่ามีค่ามากเพราะหากบุคคลได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพแล้วสังคมก็就会有ความสงบสุขเจริญก้าวหน้าเช่นกัน ทั้งนี้ในสังคมไทยไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน ผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กหรือเยาวชนในครอบครัวนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นหน้าที่หลักของบิดาหรือมารดา นอกจากนี้ยังอาจมีสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเด็กหรือเยาวชนในครอบครัวด้วย ซึ่งได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา หรือบุคคลใกล้เคียงอื่น ๆ ที่มีใช้ญาติ

หากแต่ในปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าต่างจากสมัยก่อนเป็นอันมาก เศรษฐกิจในประเทศนั้นเป็นผลจากความก้าวหน้าภาคอุตสาหกรรม การจ้างงานและการกระจายรายได้กระจุกตัวอยู่ในสังคมเมืองเป็นส่วนใหญ่ ประชากรวัยแรงงานจึงต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานในสังคมเมืองมากขึ้น จึงก่อให้เกิดการแยกครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานเป็นครอบครัวใหม่ ดังนั้นการเพิ่มจำนวนของครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) หรือครอบครัวที่มีสมาชิกเพียง บิดา มารดา และบุตร จึงมีมากขึ้นตามไปด้วย โดยปัจจุบันนี้มีจำนวนถึงร้อยละ 53.2 ของประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547) ด้วยเหตุผลนี้เองนักวิชาการหลายฝ่ายจึงมุ่งศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตเฉพาะกลุ่มครอบครัวเดี่ยว การเห็นความสำคัญเฉพาะครอบครัวเดี่ยวนี้เองทำให้เรามองข้ามบทบาทของครอบครัวขยาย (Extended Family) หรือครอบครัวที่มี บิดา มารดา ลูก และญาติอื่น ๆ อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นครอบครัวในรูปแบบดั้งเดิมของไทยมาแต่โบราณ ซึ่งแท้จริงแล้วยังคงมีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันกว่าร้อยละ 33.9 และจากการคาดการณ์ของสำนักพยากรณ์สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2547) พบว่าหลังจากที่ประเทศไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจอย่างหนัก รัฐได้มีนโยบายแก้ปัญหาความยากจนไปถึงระดับท้องถิ่นโดยการกระจายความเจริญด้านเศรษฐกิจ เช่น ส่งเสริมให้มีโรงงานต่าง ๆ มีการฟื้นฟูงานหัตถกรรมในท้องถิ่นประชาชนจึงสามารถ

ทำงานในท้องถิ่นของตนเองได้มากขึ้น ประชาชนในท้องถิ่นเหล่านั้นจึงไม่ต้องอพยพเข้ามาตั้งรกรากในท้องถิ่นอื่น ๆ อีกทั้งยังพบว่าสมาชิกในครอบครัวนั้นอยู่ร่วมกันมากขึ้นเนื่องจากการประหยัดค่าใช้จ่ายเรื่องที่อยู่อาศัย จึงเป็นเหตุผลให้ครอบครัวขยายนี้มีแนวโน้มที่จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547) การเพิ่มขึ้นของครอบครัวขยายอาจเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันได้ว่าครอบครัวขยายยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคม ดังนั้นบทบาทของสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวนั้นยังคงมีความจำเป็นอยู่และคงไม่เลือนหายไปจากสังคมไทย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวทั้งในด้านจิตวิทยาพัฒนาการและจิตวิทยาสาขาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อบุคคลในวัยต่าง ๆ รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวระหว่างสมาชิก ความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างบิดา มารดา และเด็ก การให้คำปรึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว อีกทั้งยังมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ฯลฯ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ล้วนเน้นไปในสมาชิกหลักของครอบครัว คือ บิดา มารดา และบุตร ส่วนการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ นั้นพบว่ามีไม่มากนัก แต่ปัจจุบันนักจิตวิทยาเริ่มให้ความสนใจในการศึกษานักคนอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากสมาชิกหลักในครอบครัวของเด็ก โดยมุ่งประเด็นหลักในการศึกษาไปที่ปู่ ย่า ตา ยาย เนื่องจากถือเป็นผู้ที่มีบทบาทหรือเป็นผู้สนับสนุนการเลี้ยงดูจากบิดา มารดา นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่นที่ทำให้นักจิตวิทยาสนใจศึกษาบทบาทของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัว เนื่องจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศพบว่า ปู่ ย่า ตา ยาย เข้ามามีบทบาทหลักในการเป็นผู้เลี้ยงดูหลานแทนบิดาหรือมารดา มากขึ้น โดย Hyde และ Gibbs (1993) ได้จำกัดความครอบครัวลักษณะนี้ว่า Grandfamilies คือ ครอบครัวที่มี ปู่ ย่า ตา ยาย คนใดคนหนึ่งหรือมากกว่านั้นทำหน้าที่หลักโดยเลี้ยงดูเด็กมากกว่าบิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด โดยสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวรูปแบบนี้เพิ่มขึ้นคือ การที่บิดา มารดา ติดยา ความรุนแรงในครอบครัว เช่น การทำร้าย ทูบตีเด็ก การแยกกันอยู่ การหย่าร้าง การตายของบิดามารดา เป็นต้น การที่เด็กมี ปู่ ย่า ตา ยาย ดูแลนั้นเป็นผลดีต่อสุขภาพจิตของเด็กมากกว่าการปล่อยให้ทำหน้าที่ของหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ของแต่ละประเทศ

แม้จะพบว่าเกิดปรากฏการณ์ Grandfamilies ขึ้นในหลายประเทศ แต่ส่วนใหญ่ของสังคมโลกนั้น ปู่ ย่า ตา ยาย ยังคงอยู่ในฐานะผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุนการเลี้ยงดูเด็กรองจากบิดา มารดา (Brooks, 2001) ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน แม้จะพบครอบครัวลักษณะ Grandfamilies บ้างแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ยังคงเป็นสมาชิกของครอบครัวกลุ่มหนึ่ง ที่อยู่ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนการเลี้ยงดูเด็กรองจาก บิดา มารดา โดยมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนหลาน จากการศึกษาด้านกิจกรรมของปู่ ย่า ตา ยาย ในประเทศไทยพบว่ากิจกรรมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนใหญ่ทำ คือการดูแลบ้านและการดูแลเด็กเล็ก (สิริพร วงศ์ตรี, 2535) นอกจากนี้นักจิตวิทยายังเชื่อว่า

การคงอยู่ของปู ยา ตา ยาย ในครอบครัว นั้นส่งผลต่อเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงคือ การให้คำสั่งสอนคำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาแก่เด็ก ส่วนทางอ้อมคือ การให้คำแนะนำ ส่งเสริม สนับสนุนการเลี้ยงดูเด็กผ่านบิดาและมารดา ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้จะส่งผลต่อจิตใจและอารมณ์ของบิดา หรือมารดา ก่อนแล้วจึงส่งผลต่อไปสู่เด็กหรือหลานนั่นเอง (Brooks, 2001) จะเห็นได้ว่าการคงอยู่ ของปู ยา ตา ยายในครอบครัวก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ล้วนส่งผลกระทบต่อหลานทั้งสิ้น สอดคล้อง กับที่ Kornhaber (2002) กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่าง ปู ยา ตา ยายและหลานจะช่วยเติมเต็ม ความสมบูรณ์ให้กับบุคคลทั้งสองวัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างปู ยา ตา ยายและหลาน ล้วนประกอบไปด้วยบทบาทต่าง ๆ มากมาย ไม่เพียงแต่ เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน หรือเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกหลานเท่านั้น บทบาทอื่น ๆ มีส่วนช่วยสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เช่น การให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ทำตนเป็น เพื่อนเล่นกับเด็ก นับเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้เด็กมีการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล กล้าแสดงออก อย่างถูกวิธี การเป็นที่ปรึกษาหรือชี้แนะในเรื่องของจิตใจและค่านิยมล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อหลอม ให้เด็กเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี มีความเมตตากรุณา อ่อนน้อม เห็นอกเห็นใจ (Kornhaber, 2002) การมีบทบาทในการเลี้ยงดูหลานของปู ยา ตา ยาย อาจไม่เกิดขึ้นตลอดอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะ จากการศึกษาของนักวิจัยที่ผ่านมาพบว่าปู ยา ตา ยาย ส่วนใหญ่จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูเด็ก มากในช่วงวัยทารกจนถึงอายุประมาณ 10 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงของวัยเด็กตอนกลาง มากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างรับเลี้ยงหลานตั้งแต่อายุต่ำกว่า 1 ขวบ และหนึ่งในสามของปู ยา ตา ยาย เลี้ยงดู หลานอย่างต่อเนื่องไปจนกระทั่งหลานเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Fuller-Thomson & Minkler, 2000)

เมื่อพิจารณาจากช่วงวัยของ ปู ยา ตา ยายที่ได้จากการศึกษาในต่างประเทศ ซึ่ง พบว่าอยู่ช่วงวัยกลางคนจนถึงวัยชรา ในมุมมองด้านจิตวิทยาพัฒนาการได้อธิบายลักษณะบุคลิกภาพ ของบุคคลในช่วงวัยนั้น ๆ ด้วย โดย Erikson ได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนชนรุ่น หลังไว้ในลำดับขั้นที่ 7 ของทฤษฎี Psychosocial Development คือ เมื่อบุคคลสามารถผ่าน ขั้นตอนพัฒนาการต่าง ๆ ตามลำดับขั้นก่อนหน้ามาได้สำเร็จ เมื่อถึงช่วงวัยกลางคน บุคคลจะรู้สึก พึงพอใจในตนเอง รู้สึกว่าตนประสบความสำเร็จ บุคคลจะมีบุคลิกภาพในลักษณะที่เป็นห่วงเป็น ใยชนรุ่นหลังตนเอง เกิดความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลังขึ้น โดยจะมีการบำรุงส่งเสริมผู้อื่น ให้ความรู้ ความคิด ความชำนาญ อบรมสั่งสอนบุตรหลาน ทำให้เกิดความสุขทั้งตนเองและบุคคลรอบข้าง แต่ในขั้นพัฒนาการนี้เขาก็ได้กล่าวถึงด้วยว่าหากบุคคลไม่สามารถผ่านขั้นพัฒนาการก่อนหน้ามาได้ บุคคลจะมีความเฉื่อยชา พะวงแต่เรื่องตนเอง สับสนในใจและไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร จากทฤษฎี ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในบุคลิกภาพในช่วงวัยกลางคนด้านการอบรมสั่งสอนแก่ชนรุ่นหลัง นั้นมี ความเป็นสากลที่เกิดขึ้นในสังคมต่าง ๆ (Erikson, 1964)

ในสังคมไทยการนับถือและเห็นความสำคัญของปู่ ย่า ตา ยาย นั้นยังคงมีอยู่ทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการที่คนไทยทั่วประเทศยังคงเห็นว่าการที่มีผู้สูงอายุในบ้านดีกว่าการที่ไม่มีผู้สูงอายุในบ้าน (ภัสสร ลิมานนท์ , เกื้อ วงศ์บุญสิน , สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐี และ วิพรรณ ประจวบเหมาะ รุฟฟาโล, 2538; สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐี, 2541) แต่ปัจจุบันการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างชนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในประเทศไทยนั้นมีพบว่า การศึกษาในประเทศไทยที่เกี่ยวกับปู่ ย่า ตา ยาย มักเน้นในทางด้านทัศนคติความพึงพอใจ ด้านสาธารณสุข และด้านสังคมสงเคราะห์โดยเน้นในกลุ่มของผู้อาวุโสหรือผู้สูงอายุเท่านั้น ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่ผู้นั้นอาจอยู่ในฐานะของปู่ ย่า ตา ยาย ทวด หรืออาจจะเป็นบุคคลที่ไม่มีลูกหลานก็เป็นได้ แต่ทั้งนี้ในปัจจุบันการศึกษาจากต่างประเทศได้พบว่าผู้ที่มีฐานะเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคนมากกว่าที่จะอยู่ในช่วงของผู้สูงอายุ กล่าวคือมีหลานคนแรกในช่วงต้นของวัยกลางคน (Harmer & Turnur, 1996 ;American Association of Retired Persons (AARP), 2002) ดังนั้นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปู่ ย่า ตา ยาย จะทำการศึกษาเฉพาะในวัยผู้สูงอายุเพียงกลุ่มเดียวคงไม่สามารถเป็นตัวแทนของ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อยู่ในช่วงวัยกลางคนได้

ในด้านของจิตวิทยาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในช่วงอายุที่ต่างกัน เป็นเรื่องที่สำคัญต่อพัฒนาการของมนุษย์เป็นอย่างมาก (จรรยา สุวรรณทัต และคณะ, 2529) แม้ว่าการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานจะถูกมองว่าเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป แต่ในความเป็นจริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างของปู่ ย่า ตา ยาย และหลานนั้นมีความซับซ้อนอย่างยิ่งเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย และหลานเป็นความสัมพันธ์ที่มีรูปแบบไม่เฉพาะเจาะจง มีทั้งความคงที่และความไม่คงที่ ซึ่งในด้านความคงที่นั้นจะเห็นว่าปู่ ย่า ตา ยาย ในสังคมไทยจะถูกจัดให้อยู่ในสถานะที่สูงกว่าลูกหลาน ส่วนในด้านความไม่คงที่นั้นความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยาย และหลานจะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามอายุที่มากขึ้นของคนทั้งสองรุ่น ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองวัยอาจมีปฏิสัมพันธ์ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ อาจมีความเห็นพ้องหรือความขัดแย้งในกันและกัน ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องปกติ (จรรยา สุวรรณทัต และคณะ, 2529) ประสิทธิ์ หะรินสุต และวินัดดา ปิยะศิลป์ (2545) เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปู่ย่าตายายกับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวว่าไม่ได้มีเฉพาะด้านบวกเท่านั้น ความสัมพันธ์อาจเป็นไปในทางลบโดยมีลักษณะเป็นความขัดแย้งโดยอาจกล่าวได้ว่าการมีผู้ใหญ่อยู่ด้วยโดยเฉพาะตาและยายสิ่งแวดล้อมของเด็กจะมีความยุ่งยากเพิ่มขึ้น เด็กจะมีความสับสนในการลอกเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ และในขณะเดียวกัน ตาและยาย มักเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาการขัดแย้งกับบิดาและมารดาในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู ในทางกลับกันของความสัมพันธ์หากบิดามารดาทอดทิ้งและขาดความเมตตาเด็กจะหันสู่เครือญาติและขอรับความอบอุ่นใจจาก

เครือญาติอื่น ๆ ซึ่ง ปู่ ย่า ตา ยาย ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่ทำหน้าที่เหล่านี้ ดังนั้นบทบาทของสมาชิกในครอบครัว รุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย จึงยังคงไม่เลือนหายไปจากสังคมไทย

การศึกษาในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัวของผู้สูงอายุ นั้นยังมีน้อย ซึ่งสวนทางกับการที่สังคมไทยมีทัศนคติและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอยู่มากมาย โดยในสังคมไทยเชื่อว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากสมาชิกในครอบครัว เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวด้านการอบรมสั่งสอนและการให้คำแนะนำปรึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินดำเนินชีวิตแก่บุตรหลาน มีคุณลักษณะการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม มีลักษณะเป็นผู้เสียสละกำลังกายและกำลังทรัพย์ในการช่วยเหลือชุมชน รวมถึงการถ่ายทอดความรู้และให้คำแนะนำในการทำพิธีกรรมในงานพิธีกรรมต่าง ๆ อนุรักษ์ส่งเสริมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา (เพชรรา สุนทรโรทก, 2530) ซึ่งเมื่อพิจารณาในประเด็นความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุเหล่านี้เป็นผู้ที่มีลักษณะที่เหมาะสมต่อการเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็กและเยาวชนไทยเป็นอย่างยิ่ง ความเชื่อที่ไม่เลือนหายไปจากสังคมไทยนี้และปัจจัยอื่น ๆ เช่น ปัจจัยด้านสาธารณสุขในปัจจุบันที่มีแนวโน้มรักษาชีวิตของมนุษย์ให้ยาวนานยิ่งขึ้นได้ใช้เวลาร่วมกันยาวนานยิ่งขึ้น อีกทั้งด้านการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย ล้วนแต่ส่งผลดีต่อการมีโอกาสได้ใกล้ชิดกัน เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลาน ในสถานการณ์ปัจจุบันจึงเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาให้ทันต่อยุคสมัยยิ่งขึ้น

จากข้อมูลเบื้องต้นเหล่านี้จึงควรริเริ่มให้มีการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานในสังคมไทย เพราะความรู้ที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ที่มีขณะนี้ เป็นความรู้ที่ได้จากต่างประเทศ อีกทั้งการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ในสังคมไทย ล้วนได้มาจากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ เน้นเฉพาะด้านประชากรศาสตร์และทัศนคติ อีกทั้งเป็นการศึกษาที่ผ่านมานานแล้ว ไม่มีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยายและหลานในปัจจุบัน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในสังคมไทยจึงเป็นประเด็นที่ควรให้ความสนใจ แต่เนื่องจากความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองรุ่น การศึกษาในครั้งนี้จึงศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานที่อยู่ในช่วงวัยเด็กตอนกลาง เนื่องจากในช่วงวัยทารกและวัยเด็กตอนต้นนั้น บิดาและมารดาของเด็กมีบทบาทในการเลี้ยงดูเด็กมาก โดยปู่ ย่า ตา ยาย มีส่วนช่วยเหลือในการเลี้ยงดูเช่นกัน แต่หากศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานในขณะที่หลานอยู่ในช่วงวัยทารกถึงวัยเด็กตอนต้นสาเหตุหนึ่งซึ่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานคือ การที่เด็กยังช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็น บิดา มารดา หรือปู่ ย่า ตา ยาย ล้วนต้องให้ความช่วยเหลือปกป้องดูแลเด็กในวัยดังกล่าวเป็นพิเศษ อีกทั้งในการศึกษาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวทั้งสองรุ่นคือ ปู่ ย่า ตา ยายและหลาน จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลความสัมพันธ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ

บิดา มารดา ของหลานด้วย เช่น การให้คำแนะนำในการเลี้ยงหลานดูแลบิดามารดาเด็ก ซึ่งหากทำการศึกษาในช่วงต้นของชีวิต เช่น วัยทารก มีความเป็นไปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในช่วงวัยทารกมีแนวโน้มเรื่อง การให้คำแนะนำแก่บิดามารดาของเด็กในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูมากเนื่องจากบิดามารดาอาจยังไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็กมากนัก ทั้งนี้หากทำการศึกษาความสัมพันธ์ตามการรับรู้ของหลาน ประเด็นการให้คำแนะนำแก่บิดามารดาของหลานนี้ตัวหลานเองนั้นอาจไม่ทราบแน่ชัดว่าปู่ ย่า ตา ยาย มีการให้คำแนะนำแก่บิดามารดาของตนระดับใด ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน โดยเลือกศึกษาเฉพาะปู่ ย่า ตา ยาย ที่มีหลานอยู่ในช่วงวัยเด็กตอนกลางอายุระหว่าง 6 - 9 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เด็กความสามารถช่วยเหลือตนเองได้พอสมควร แม้ว่าวัยเด็กตอนกลางจะมีอายุระหว่าง 6 - 12 ปี แต่ผู้วิจัยคำนึงถึงประเด็นการติดเพื่อนรวมถึงการเข้าสังคมของกลุ่มหลานซึ่งมีมากขึ้นตามวัยต่อเนื่องจนถึงช่วงวัยรุ่น ดังนั้นจึงเลือกศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตาทายที่มีหลานที่มีอายุ 6 - 9 ปี

จากเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงศึกษาความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยาย และหลานตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมเบื้องต้น ของความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานที่อยู่ในช่วงวัยเด็กตอนกลาง โดยศึกษาตัวแปรพื้นฐานต่าง ๆ ที่พบในการศึกษาจากต่างประเทศ เช่น อายุ รายได้ ระดับการศึกษา เพศ การเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา และการรับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ว่าตัวแปรเหล่านี้มีผลกับความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวไทยแตกต่างกันหรือไม่

1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 ครอบครัว(Family)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546) ได้ให้ความหมายครอบครัวไว้ว่า เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามี ภรรยาและหมายรวมถึงลูกด้วย นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ (2537) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร เป็นต้น โดยมีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปซึ่งผูกพันกันทางสายเลือด การแต่งงาน หรือการยอมรับให้อยู่ร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวจะเกี่ยวข้องกัน เช่น บิดา มารดา บุตร ซึ่งมีความสัมพันธ์ด้านใดด้านหนึ่ง สอดคล้องกับที่ ศิริรัตน์ คุปติวุฒิ (2545) กล่าวว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจมีการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งมีการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต และที่น่าสนใจคือ แนวคิดด้านจิตวิทยาของ Kingsley (1966, อ้างถึงใน บุญลือ วันทายนต์, 2522) ที่เสนอความคิดว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานและสากลที่สุดของทุกสถาบัน และได้อธิบายครอบครัวใน 2 แนวทาง ได้แก่

1. แนวจิตวิทยา ถือว่าครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิ เพราะเนื่องด้วยความผูกพันอย่างใกล้ชิดของบรรดาสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีการพบปะและแสดงอาการตอบสนองกันและกัน อันถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ทางสังคม
2. แนวสังคมวิทยา ถือว่าบรรดาสมาชิกในครอบครัวนั้นต่างฝ่ายต่างให้ และรับประสบการณ์จากกันและกัน ซึ่งถือว่าต่างฝ่ายต่างถ่ายทอดพฤติกรรมให้แก่กันและกัน อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เรียกว่า สังคมประกิต เพื่อปรับสภาพของตนเองให้เข้ากับสังคมได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของคำว่าครอบครัวไว้ดังนี้ ครอบครัว หมายถึงสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เช่น สามี ภรรยา และบุตร เป็นต้น ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต รวมทั้งมีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ มีการดำเนินชีวิตร่วมกัน และมีการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.2.2 ลักษณะของครอบครัว

Queen (1961, อ้างถึงใน พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545) ได้แบ่งครอบครัวเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. **ครอบครัวขยาย (Extended family)** คือ ครอบครัวที่มีกลุ่มญาติพี่น้องอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่แล้วสมาชิกยังคงอยู่รวมกัน ครอบครัวขยายแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ

1.1 **ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง (Kinship group)** คือ ครอบครัวที่อยู่รวมกันตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ครอบครัวขยายยังมีลักษณะพิเศษของการอยู่ร่วมกัน คือ

ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายชาย (Patrilopal) ครอบครัวชนิดนี้จะมีผู้ชายเป็นใหญ่ ได้แก่ ปู่ หรือ บิดา และญาติที่อาศัยอยู่เป็นญาติของฝ่ายชาย

ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายหญิง (Matrilopal) ครอบครัวชนิดนี้ญาติที่อาศัยอยู่เป็นญาติของฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงอาจมีอำนาจเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือฝ่ายชายอาจได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าครอบครัวหลังจากหัวหน้าครอบครัวได้สิ้นอายุขัยไปแล้ว

1.2 **ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์ (Sib)** เป็นครอบครัวที่ คน หมู่นเผ่าพันธุ์เดียวกัน (Consanguineal) อยู่รวมกัน มีความคิดเห็นร่วมกัน แบ่งปันกัน โดยมีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบความเป็นอยู่ของสมาชิก เช่น ครอบครัวยิปซี

1.3 **ครอบครัวขยายรวมกลุ่ม (Clan)** เป็นครอบครัวที่ประกอบไปด้วยหลายครอบครัวอยู่รวมกัน หัวหน้าครอบครัวเป็นเสมือนหัวหน้าหมู่บ้านและเป็นผู้รับผิดชอบทางเศรษฐกิจตลอดจนการเลือกคู่ครองให้กับสมาชิกในครอบครัว คนทั้งหมู่บ้านอยู่รวมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น ครอบครัวชาวยิว

2. **ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family)** คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย บิดา มารดา ลูก อาศัยอยู่ตามลำพัง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบคือ

2.1 **ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว (Patriarchal)** ครอบครัวชนิดนี้ ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาของครอบครัวและอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้ชาย

2.2 **ครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว (Matriarchal)** ครอบครัวชนิดนี้ ผู้หญิงเป็นใหญ่และมีอำนาจตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวและมีหน้าที่รับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย

3. **ครอบครัวกลุ่ม(Composite family)** คือครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากกว่า 1 ครอบครัวหรือครอบครัวที่มีสามีหรือภรรยามากกว่า 1 คน อาจเป็นสามีคนเดียว ภรรยามากกว่า 1 คนหรือภรรยาคนเดียวสามีมากกว่า 1 คน หรือสามีภรรยาหลายคนก็ได้แบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ

3.1 **สามีคนเดียวภรรยาหลายคน (Polygyny)** เป็นครอบครัวกลุ่มซึ่งมีสามีเป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวแต่มีภรรยาอยู่ร่วมกันมากกว่า 1 คน ขึ้นไป โดยที่สามีจะต้องเป็นคนดูแลรับผิดชอบสมาชิกในครอบครัวทุกคน

3.2 **ครอบครัวภรรยาคนเดียวสามีหลายคน (Polyandry)** เป็นครอบครัวชนิดที่มีภรรยาเป็นผู้รับผิดชอบครอบครัวคนเดียวแต่มีสามีมากกว่า 1 คน ขึ้นไป ครอบครัวรูปแบบนี้ภรรยาจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการใช้จ่ายของครอบครัว

3.3 **ครอบครัวบ้านหลังเล็ก (Concubinage)** เป็นครอบครัวที่สามีเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีภรรยามากกว่า 1 คนแต่มีการยกย่องเพียงคนเดียว ภรรยาอื่น ๆ นั้นมีฐานะเป็นภรณาน้อยเท่านั้น

นอกจากนี้ Yorburg (2002) ได้กล่าวถึงลักษณะครอบครัวขยายไว้ว่า มีลักษณะเป็นแซนด์วิช เจนเนอเรชัน (Sandwich Generation) ซึ่งจะประกอบด้วยสมาชิกรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย รุ่นบิดา มารดา และรุ่นลูก โดยที่รุ่นบิดา มารดา จะอยู่ตรงกลางเหมือนเป็นเนื้อตรงกลางของแซนด์วิช ทำหน้าที่ดูแลรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย และรุ่นลูกที่เป็นขนมปังขึ้นบนและล่างประกบอยู่

นอกจากนี้ยังมีลักษณะของครอบครัวที่มีการแตกย่อยไปอีกหลายรูปแบบ ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมและสภาพสังคม เช่น ครอบครัวแบบมีบิดาหรือมารดาคนเดียว (Single parents) ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงดูลูกเพียงคนเดียว เนื่องจากบิดาหรือมารดาเสียชีวิต บิดามารดาแยกกันอยู่หรือหย่าร้าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีครอบครัวที่ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานเป็นหลัก เนื่องจากไม่มีบิดาและ/หรือมารดาอาศัยอยู่ด้วยทำให้เกิดครอบครัวรูปแบบใหม่ โดย Hyde และ Gibbs (1993) เรียกครอบครัวที่มีลักษณะดังกล่าวว่า "grandfamilies" และได้ให้ความหมายว่า เป็นครอบครัวที่ปู่ ย่า ตา ยาย คนใดคนหนึ่งหรือสองคนขึ้นไปทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานเป็นหลักแทนบิดามารดาผู้ให้กำเนิด โดยอาจมีบิดามารดาคนใดคนหนึ่ง หรือไม่มีทั้งบิดาและมารดาอาศัยอยู่ในครอบครัว ซึ่งเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย คนใดคนหนึ่งหรือสองคนขึ้นไปนั้นเรียกว่า "grandkin" และผู้ที่เลี้ยงดูหลานเรียกว่า "surrogrands" ทั้งนี้พบว่าส่วนมากครอบครัวในลักษณะ "grandfamilies" มีย่าหรือยายเป็นผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานเป็นหลักมากกว่าปู่หรือตา และพบมากในกลุ่มชนชั้นกลางทุกเชื้อชาติและทุกศาสนา (Hyde & Gibbs, 1993)

สำหรับสถานการณ์ครอบครัวไทยในปัจจุบัน พบว่าหัวหน้าครอบครัวที่เป็นหญิงมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นลักษณะการอยู่อาศัยหลากหลายขึ้น คือ มีการอยู่คนเดียว หรืออาศัยอยู่ด้วยกันหลายคนแต่ไม่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด ประเภทครอบครัวเดี่ยวเป็นครัวเรือนที่มีมากที่สุดร้อยละ 54.5 นอกจากนี้ยังมีครัวเรือนที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมของสังคมไทย คือ ครอบครัวขยายเป็นครอบครัวที่มีบิดา มารดา ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติอื่นๆ อาศัยอยู่ด้วยกัน ซึ่งครอบครัวขยายนี้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะนโยบายการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจและปัญหาความยากจนที่สามารถลงไปสู่ประชาชนระดับรากหญ้า ทำให้ประชาชนมีงานทำและอยู่ร่วมกับครอบครัวในภูมิลำเนาของตนเอง โดยไม่ต้องย้ายถิ่นไปเพื่อหางานทำที่อื่น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547)

1.2.3 หน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวมีหน้าที่ต่าง ๆ มากมาย ทั้งหน้าที่ที่มีต่อกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว และหน้าที่ที่มีต่อสังคม พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2545) ได้เสนอหน้าที่ที่ครอบครัวสมัยใหม่พึงมีดังนี้

1. **หน้าที่ด้านเศรษฐกิจ** ปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจมีความผันผวน สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกันทำมาหากิน จากเดิมที่หัวหน้าครอบครัวฝ่ายชายจะต้องทำหน้าที่ทำงานหาเงินปัจจุบันจะเห็นได้ว่าฝ่ายหญิงจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกัน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะหุ้นส่วนชีวิต รวมถึงเป็นการร่วมรับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัว
2. **หน้าที่ในการให้การศึกษา** แม้ว่าปัจจุบันโรงเรียนจะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก แต่ครอบครัวยังคงเป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนความรู้ ภูมิปัญญาอื่น ๆ ให้แก่เด็กด้วยการให้การศึกษาแก่เด็กนั้น ทั้งนี้สมาชิกในครอบครัวควรร่วมกันส่งเสริมตั้งแต่เยาว์วัยทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังอบรมให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ (บุญลือ วันทายนต์, 2522)
3. **หน้าที่ในการปกป้องสวัสดิภาพ** ครอบครัวต้องปกป้องสวัสดิภาพของสมาชิกในครอบครัว คอยดูแลปกป้องอันตรายให้เด็กที่เกิดมาในครอบครัวมีชีวิตรอดเป็นสมาชิกของสังคมต่อไป ซึ่งอาจอาศัยหน่วยงานอื่น ๆ เช่น ตำรวจ สาธารณสุข อาศัย ยา ประกันชีวิต ประกันทรัพย์สิน อุบัติภัย ต่าง ๆ เพื่อความอบอุ่น สบายใจและความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในครอบครัว
4. **หน้าที่ในการสันตนาการ** การใช้เวลาว่างในการสันตนาการระหว่าง

สมาชิกภายในครอบครัวนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น โดยอาจเล่นกีฬาหรือทำกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานร่วมกัน

5. **หน้าที่ในการให้ความรัก** การได้รับความรักและความเอาใจใส่ การดูแล อุ้มชูและการแสดงความรักจากสมาชิกในครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึก มั่นคงปลอดภัย ปรับตัวเข้ากับโลกภายนอก เติบโตอย่างมีความสุขและมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีพัฒนาการที่ดีทางอารมณ์และบุคลิกภาพ

6. **หน้าที่ทางชีววิทยาของครอบครัว** ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต มนุษย์ มารดา เป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีความสำคัญโดยมีหน้าที่ให้กำเนิดมนุษย์เป็นสมาชิก ใหม่ในสังคม เป็นหน้าที่ทางธรรมชาติที่จะช่วยเพิ่มสมาชิกให้กับสังคมนั่นเอง (บุญลือ วันทายนต์, 2522) ทำให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ยังดำรงอยู่ได้

1.2.4 สถานะของปู่ ย่า ตา ยาย

เป็นเรื่องง่ายที่จะบอกว่า ปู่ ย่า ตา ยาย คือใคร โดยส่วนใหญ่บุคคลจะตอบว่า คือ บิดา หรือ มารดา ของ บิดา หรือ มารดา ของเรานั้นเองและมักถูกจัดให้อยู่ในฐานะที่สูงกว่า ลูกหลาน (จรรยา สุวรรณทัต และคณะ, 2529) แต่ในสถานะอื่น ๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย นั้นมีลักษณะ ค่อนข้างซับซ้อน ในด้านอายุปัจจุบันปู่ ย่า ตา ยาย นั้นมักมีอายุอยู่ในช่วงวัยกลางคนไปจนถึงวัย ชรา (Connidis, 1989; Giarrusso & Silverstein, 1996; Eshleman, 2000; AARP, 2002) การ แต่งงานของคนในปัจจุบันซึ่งมักอยู่ในช่วงตอนกลางของอายุ 20 ทำให้บิดามารดากลายเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย เร็วขึ้น และมีสถานะของการเป็นปู่ ย่า ตา ยายตั้งแต่อายุ 40 กว่า ๆ ภาพของบุคคลที่มี ริ้วรอย นั่งเก้าอี้โยก หรือถือไม้เท้าจึงไม่เป็นตัวแทนที่ดีของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในปัจจุบันเท่าไรนัก (Giarrusso & Silverstein, 1996; Eshleman, 2000) นอกจากนี้ Yorburg (2002) ได้สรุปว่าใน สังคมอเมริกันปัจจุบันผู้ใหญ่ในช่วงวัยกลางคน อาจต้องเปลี่ยนบทบาทจากบิดามารดา เป็นปู่ ย่า ตา ยาย อันมีสาเหตุจากรุ่นลูกของตนมีบุตรเร็ว แต่เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจทำให้ บุตร หลาน ยังคงอาศัยอยู่ร่วมกับปู่ ย่า ตา ยาย ต่อไป ดังนั้นปู่ ย่า ตา ยายจึงมีโอกาสทำหน้าที่เลี้ยงดู หลานมากขึ้นกว่ายุคก่อน ทั้งนี้สถานะของปู่ ย่า ตา ยายจะถูกมองทั้งในแง่บวกและในแง่ลบซึ่งใน ด้านบวกจะถูกมองว่าเป็นผู้ช่วยเหลือและผู้สนับสนุน ให้ความอบอุ่นแก่หลาน ในอีกแง่หนึ่งมักถูก มองว่าเป็นบุคคลที่เข้าไปแทรกแซงการอบรมเลี้ยงดูหลาน และชอบตามใจให้สิ่งของหลาน รวมถึง การเป็นผู้ที่ให้คำแนะนำที่ไม่เหมาะสมแก่หลาน (Eshleman, 2000)

1.2.5 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย

ในการกำหนดรูปแบบหรือจัดประเภทลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย นั้นพบว่ามีการศึกษากันอย่างมากมายแต่ทั้งนี้พบว่าการจัดลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย นี้มีลักษณะที่ไม่แน่นอนเท่าไรนัก เนื่องจาก การเป็นปู่ ย่า ตา ยายนั้นไม่ต้องเผชิญกับความกังวลในลักษณะที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลักให้แก่เด็กตลอดเวลาอย่าง บิดา หรือ มารดา แต่จะมีลักษณะยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงไปตามวัยของชนทั้ง 2 รุ่นคือหลานและ ปู่ ย่า ตา ยาย

Neugarten และ Weinstien (1964) (อ้างถึงใน McCready, 1985 และ ศิราวงศ์ ทับสายทอง, 2530) ได้ศึกษาลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในเชื้อชาติต่าง ๆ ได้แก่ อังกฤษ เยอรมัน ไอร์แลนด์ อิตาลีและอื่น ๆ ได้แบ่งลักษณะของคนที่เป็นปู่ ย่า ตา ยายออกเป็น 5 ชนิด คือ

1. **ปู่ย่าตายายที่เป็นแบบฉบับ(Formal)** คือ ปู่ ย่า ตา ยายที่ทำหน้าที่ของปู่ ย่า ตา ยาย ตามสมควร และให้บิดา มารดาทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูลูกเป็นหลัก โดยปู่ ย่า ตา ยายจะให้ความสนใจ ใส่ใจกับหลานของตนเอง รวมทั้งมีการซื้อของให้และตามใจหลาน แต่จะระมัดระวังไม่ยุ่งเกี่ยวหรือให้คำแนะนำแก่บิดา มารดาในการเลี้ยงดูหลาน และในบางครั้งอาจมีโอกาสดูเลี้ยงดูหลานบ้าง

2. **ปู่ย่าตายายที่มองว่าการมีหลานเป็นแหล่งแห่งความสุขสำราญ(Fun-seeker)** คือ ปู่ ย่า ตา ยายซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ชอบเล่นกับหลานอย่างสนุกสนาน ปู่ ย่า ตา ยายจะเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ กับหลานโดยเฉพาะกิจกรรม ลักษณะที่ให้ความสนใจสนุกสนาน มีลักษณะเป็นเพื่อนเล่นกับหลาน ซึ่งในมุมมองของหลานจะมองว่าปู่ย่าตายายเป็นเสมือนแหล่งที่ให้ความสุขสำราญอย่างหนึ่งในชีวิต เป็นผู้ที่จะตามใจหลาน ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานหรือแม้กระทั่งบิดา มารดาจะมีลักษณะไม่แน่นอน แต่จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความพอใจในกันและกันมากกว่าจะเป็นผู้กำกับบุตรหลาน

3. **ปู่ย่าตายายที่มีลักษณะห่างเหินต่อเด็ก(Distant figure)** คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่มาเยี่ยมหลานเป็นครั้งคราวตามโอกาสที่สำคัญ เช่น วันเกิด วันคริสต์มาส จะมีการพบกับหลานในลักษณะมาเยี่ยม รับประทานอาหารและไม่สม่ำเสมอ ซึ่งจะแตกต่างจากปู่ ย่า ตา ยายในลักษณะแบบฉบับอย่างชัดเจน มีลักษณะเป็นปู่ ย่า ตา ยายที่มีความเมตตากรุณาแต่จะมีปัจจัยของความห่างไกลหรือมีความห่างเหินกับหลานมาก

4. **ปู่ย่าตายายที่ทำหน้าที่เป็นบิดามารดาทดแทน(Surrogate parent)** ปู่ ย่า ตา ยายในที่นี้จะทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานแทนบิดา มารดาซึ่งจะต้องทำงานนอกบ้าน ซึ่งมักเกิดขึ้นในกลุ่มที่บิดา มารดาของเด็กนั้นยังมีอายุน้อย และมักพบในลักษณะย่า ยายเป็นผู้ทำหน้าที่เช่นนี้

5. **ปู่ย่าตายายที่เป็นผู้นำด้านความฉลาดของครอบครัว**(Reservoir of family wisdom) จะเป็นปู่ ย่า ตา ยายที่มีลักษณะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถเป็นแหล่งความรู้หรือสามารถให้ทักษะความชำนาญบางประการแก่เด็ก อำนาจในครอบครัวของปู่ ย่า ตา ยาย มีความชัดเจน โดยบิดามารดาของเด็กยังเป็นผู้ที่ให้ความเชื่อฟัง ทำตามคำแนะนำของปู่ ย่า ตา ยาย บิดามารดาเด็กจะมีอำนาจเป็นรอง

นอกจากนี้ Cherlin และ Furstenberg (1986, อ้างถึงใน Giarrusso & Silverstein, 1996) ยังเสนอว่าปู่ย่าตายายนั้นมี 5 รูปแบบ โดยใช้ลักษณะของ การเป็นเพื่อนกับหลาน (Companionate) ที่จะชี้บ่งถึงความใกล้ชิดกับหลาน การอยู่ห่างไกลกับหลาน (Remote) ที่จะชี้บ่งถึงความห่างไกลมีความสัมพันธ์กันน้อย และการมีบทบาทเกี่ยวข้องกับหลาน (Involve) ซึ่งมีลักษณะเป็นการมีความถี่ในการพบปะและมีภาระหน้าที่คล้ายกับบิดามารดา ทั้งนี้นำมาจัดเป็นรูปแบบของปู่ ย่า ตา ยาย ในสังคมอเมริกัน คือ

1. **ปู่ย่าตายายที่มีลักษณะห่างเหิน**(Detached) คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อยู่ห่างไกล ขาดการติดต่อหลานและครอบครัวของหลาน ไม่มีบทบาทในชีวิตของหลาน
2. **ปู่ย่าตายายที่มีลักษณะนิ่งเฉย** (Passive) คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อาจอยู่ห่างไกล มีการติดต่อหลานและครอบครัวของหลานบ้าง แต่ไม่มีบทบาทในชีวิตของหลานอย่างชัดเจน
3. **ปู่ย่าตายายที่มีลักษณะสนับสนุน** (Supportive) คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อาจอยู่ห่างไกลหรืออยู่ใกล้ชิดกัน มีการติดต่อหลานและครอบครัวของหลาน มีความสนิทสนมเล่นกับหลานมาก และมีบทบาทในชีวิตของหลานอย่างชัดเจนในลักษณะช่วยเหลือมาก เช่น การช่วยเหลือด้านปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตให้แก่หลาน ช่วยเหลือด้านการศึกษา
4. **ปู่ย่าตายายที่มีลักษณะทางการ**(Authoritative) คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อาจอยู่ห่างไกลหรืออยู่ใกล้ชิดกัน มีการติดต่อหลานและครอบครัวของหลาน อยู่ในฐานะที่หลานจะต้องให้ความเคารพ มีบทบาทช่วยเหลือเกี่ยวข้องกับเด็กบ้างแต่ไม่มีการสนิทสนมติดเชื้อในลักษณะเพื่อนเล่น
5. **ปู่ย่าตายายที่มีลักษณะใช้อำนาจบังคับ**(Influential) คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อาจอยู่ห่างไกลหรืออยู่ใกล้ชิดกัน มีการติดต่อหลานและครอบครัวของหลาน อยู่ในฐานะที่บิดามารดาของหลานและตัวหลานจะต้องให้ความเคารพ มีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูผ่านทางบิดามารดาหลานมาก ไม่มีการสนิทสนมติดเชื้อในลักษณะเพื่อนเล่น

อาจสรุปได้ว่าในสังคมอเมริกันนั้นไม่มีรูปแบบใด ๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย ที่จะโดดเด่นชัดเจนซึ่งอาจเป็นเพราะสังคมอเมริกันนั้นมีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ Silverstein, Lawton และ Bengtson (1994, อ้างถึงใน Giarrusso & Silverstein, 1996) ได้สรุปประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของปู่ ย่า ตา ยาย ไว้ดังนี้

1. Tight-knit หรือความสัมพันธ์อันแนบแน่น มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชนรุ่นต่าง ๆ ในครอบครัว
2. Sociable หรือ ความสัมพันธ์ดีต่อกัน มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะความรักใคร่ ตามโครงสร้างของครอบครัว
3. Cordial but distant หรือความสัมพันธ์ดีต่อกันแต่อยู่ห่างไกล มีความเกี่ยวข้องกับเฉพาะลักษณะความรักใคร่และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชนรุ่นต่าง ๆ ในครอบครัว
4. Obligatory หรือความสัมพันธ์ตามหน้าที่ ตามโครงสร้างของครอบครัวและหน้าที่ที่มีระหว่างกัน
5. Detached หรือความสัมพันธ์ห่างเหิน ไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับลักษณะต่าง ๆ ในครอบครัว

1.2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและหลาน

ในความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานนั้น มีปัจจัยหลายประเด็นเข้ามาเกี่ยวข้อง นักวิชาการหลายท่านได้เสนอว่า ความรู้ด้านประชากรศาสตร์เป็นตัวสำคัญที่จะช่วยทำนาย ธรรมชาติของความสัมพันธ์ ระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยายและหลานได้ (Mcpherson, 1983; Connidis, 1989; Brooks, 2001) โดยเมื่อปู่ ย่า ตา ยายอยู่ใกล้ชิดกับหลาน การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะธรรมชาติจะมีมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันระยะทางที่ห่างกันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานที่ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน จึงทำให้มีบทบาทของการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่เป็นธรรมชาติโดยติดต่อผ่านทางโทรศัพท์ โทรสารหรือใช้อินเตอร์เน็ต เป็นต้น (Mcpherson, 1983; AARP, 2002)

นอกจากนี้ปัจจัยด้านอายุเป็นอีกตัวการหนึ่งที่จะตัดสินความสำเร็จในการเป็นปู่ ย่า ตา ยาย (ศิริวงศ์ ทับสายทอง, 2530) ปู่ ย่า ตา ยายที่ยังไม่สูงอายุมากและมีสุขภาพดีพอที่ทำกิจกรรมร่วมกับหลาน หลานจะมีความรู้สึกได้ใกล้ชิดกันมากเพราะได้ทำกิจกรรมสนุก ๆ ร่วมกัน ในขณะที่หากปู่ ย่า ตา ยายมีอายุมากขึ้นและมีสุขภาพที่ไม่ดี ความใกล้ชิดระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานจะเป็นไปในลักษณะการให้ความช่วยเหลือกัน ทั้งนี้พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายและหลานจะมีความสนิทสนมกันมากที่สุดเมื่อหลานอยู่ในช่วงวัยเด็กก่อนอายุ 10 ปี เด็กในวัยอนุบาลจะชอบการตามใจของ ปู่ ย่า ตา ยายและพอใจที่มีปู่ ย่า ตา ยาย เป็นเพื่อนเล่น (ศิริวงศ์ ทับสายทอง, 2530) โดยในครอบครัวไทยจะมีความผูกพันกันทางสายโลหิตมาก แม้มีการแยกครอบครัวไป สมาชิกในครอบครัว

ยังคงมีความเป็นห่วงเป็นใยช่วยเหลือกัน (โสภา ชปิลมันน์, สมบัติ สุพัตร์ชัย และ ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ, 2536)

อีกทั้งการที่ปู่ ย่า ตา ยายมีบุตรหลานมากอาจทำให้การให้ความสำคัญในการดูแลหลานแต่ละคนนั้นเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น ซึ่งจะแตกต่างจากการมีหลานเพียงคนเดียว เนื่องจากจะทำให้ได้รับการดูแลจากปู่ ย่า ตา ยายได้มากกว่า นอกจากนี้ยังพบความแตกต่างในเรื่องเพศในความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานโดยพบว่าหลานเพศหญิงจะมีความสัมพันธ์กับปู่ ย่า ตา ยายสูงกว่าหลานเพศชาย

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างย่าและยายสูงมักมีแนวโน้มสูงกว่าปู่และตา (Hyde & Gibbs, 1993) ในย่าและยายซึ่งเป็นเพศหญิง จะมีความรู้สึกต่อหลานต่างระดับกับเพศชายในด้านความรู้สึกต่างๆ โดยจะมีความรู้สึกที่ต้องการรับผิดชอบในตัวหลานมากกว่าปู่และตาย่ายายจะมีส่วนรับผิดชอบในการให้การดูแลประจำวัน ส่วนปู่และตานั้นจะไม่แสดงออกในด้านหน้าที่ที่จะรับผิดชอบดูแลเด็กแต่จะเป็นการแสดงออกในด้านอารมณ์คือ เป็นผู้หนึ่งที่ใกล้ชิดและออกไปไหนมาไหนด้วยกัน แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ดูแลหรือปฏิสัมพันธ์มากนัก (Eshleman, 2000) ทั้งนี้ Yorburg (2002) ให้ข้อสังเกตว่าในสังคมอเมริกันนั้นมักจะมีการดูแลหลานให้ลูกสาวของตน ผู้ที่มีส่วนในการดูแลมากจึงเป็นตาและยาย แต่ในบางสังคมเช่น อาเซียนอเมริกันลูกชายคนโตจะเป็นคนดูแลบิดามารดา ดังนั้นบิดามารดาซึ่งอยู่ในฐานะปู่และย่าจึงได้มีโอกาสดูแลหลาน

บรรลุ ศิริพานิช (2537) เสนอว่าตั้งแต่โบราณมาสังคมไทยมีค่านิยมให้เยาวชนรุ่นหลังให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุ เชื่อฟังในคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ ดังสุภาษิตไทย เช่น อาบน้ำร้อนมาก่อน เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด เป็นต้น สังคมไทยได้ให้ความเคารพ ยำเกรง ผู้สูงอายุ ในฐานะที่เป็นผู้อาวุโส ถือว่ามีการผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตมาก่อน ดังนั้นความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวจะให้ความสำคัญนับถือผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และให้อำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัว ทั้งนี้แม้ในปัจจุบันสภาพสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวไทยจำนวนมากที่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ด้วยผลทางเศรษฐกิจ และการใช้ชีวิต แต่สังคมไทยก็ยังยึดถือค่านิยมเคารพ ยำเกรง เชื่อฟังผู้สูงอายุ เช่นเดิม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลาน นั้น ส่งผลต่อบทบาททางสังคมของคนทั้งสองวัย เช่น ปู่ ย่า ตา ยายบางกลุ่มอาจมีการทำกิจกรรมร่วมกันกับหลาน บางท่านอาจอยู่ในฐานะเป็นที่ปรึกษาและอบรมสั่งสอนหลาน อีกหลาย ๆ ท่านอาจมีการส่งเสริมหรือสนับสนุนทางการเงินอันจะส่งผลต่อการใช้ชีวิตบุตรหลานในอนาคต (Mueller, Wilhelm & Elder, 2002) นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายและหลานมักมีลักษณะเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ที่คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายนั้นให้การดูแลรุ่นลูกของตนหรือรุ่นบิดามารดา (Rossi & Rossi, 1990) ในบางครั้งการหย่าร้าง

ระหว่างบิดาและมารดาของเด็กส่งผลให้เด็กต้องอยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายายทำให้เด็กมีความสัมพันธ์กับปู่ย่าตายายมากขึ้น (Giarrusso & Silverstein, 1996 ;Elder & Conger ,2000) ในบางครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยายที่มีอายุมากแล้ว อาจไม่สามารถดูแลบุตรหลานได้มากนัก ภาพรวมของปู่ย่า ตา ยายอาจเป็นแค่ผู้อาวุโสที่ว่างเปล่าตกเดือนเมื่อเด็กประพฤติตัวไม่เหมาะสม หรือผู้อาวุโสที่นั่งอ่านนิทานให้เด็กฟัง แต่ปัจจุบันพบว่ามีปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากที่ยังอยู่ในช่วงวัยทำงาน วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง - ตอนปลาย (Eshleman, 2000; Connidis, 1989) ปู่ ย่า ตา ยายที่อยู่ในวัยกลางคนมักมีหลานอยู่ในช่วงวัยเด็ก ส่วนปู่ ย่า ตา ยายที่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ มักมีหลานอยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกัน เพราะวัยรุ่นจะมีความสนใจใหม่ ๆ มากมายและให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว (Connidis, 1989)

ในบางครอบครัวที่ปู่ ย่า ตา ยายและหลานไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้มีโอกาสในการพบเจอและมีปฏิสัมพันธ์กันน้อย ซึ่งอาจส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานมีลักษณะที่ห่างเหินและไม่ใกล้ชิดสนิทสนมกันเท่าที่ควร แต่เนื่องจากในปัจจุบันการสื่อสารประเภทโทรศัพท์เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น ดังนั้นปู่ย่าตายายและหลานที่ไม่มีโอกาสได้พบเจอกันโดยตรง ก็ยังสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ โดยพบว่าปู่ ย่า ตา ยายและหลานจะติดต่อสื่อสารกันทางโทรศัพท์อย่างน้อยเดือนละครั้ง ซึ่งทำให้ปู่ ย่า ตา ยายและหลานที่ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกันมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น (Connidis, 1989; AARP, 2002)

ในมุมมองของจิตวิทยาพัฒนาการ ทฤษฎี Psychosocial Development โดย Erikson (Erikson, 1964) ได้แบ่งลำดับขั้นของพัฒนาการมนุษย์ออกเป็น 8 ขั้น ตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยสูงอายุ โดยขั้นตอนพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับ ปู่ ย่า ตา ยายซึ่งอยู่ในช่วงวัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุนั้นมีระดับพัฒนาการอยู่ในลำดับขั้นที่ 7 และ 8 คือ

ลำดับขั้นที่ 7 การทำประโยชน์ต่อผู้อื่น กับ การพะวงตนเอง (Generativity vs. Stagnation) เป็นลำดับขั้นที่อยู่ในช่วงของวัยกลางคนซึ่งขั้นนี้อธิบายว่าหากบุคคลมีการผ่านขั้นพัฒนาการก่อนหน้ามาได้สำเร็จบุคคลจะเกิดความห่วงใยในชนรุ่นหลัง เกิดความรับผิดชอบต่อชนรุ่นหลัง รู้สึกว่าตนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น เอาใจใส่ดูแลลูกหลาน โดยจะมีการบำรุงส่งเสริมผู้อื่น แนะนำ ให้ความรู้ ความคิด ความชำนาญต่าง ๆ ต่อบุคคลอื่น ๆ คือมีส่วนช่วยเหลือคนที่มาพึ่งพิงตนให้มีอนาคต มีความก้าวหน้าแต่หากบุคคลไม่สามารถผ่านขั้นตอนพัฒนาการก่อนหน้ามาได้สำเร็จบุคคลก็จะมี ความเฉื่อยชา หมกมุ่นพะวงเฉพาะเรื่องของตนเอง ไม่สนใจผู้อื่น ลับสน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร

ลำดับขั้นที่ 8 ความมั่นคงทางใจ กับ ความสิ้นหวัง (Integrity vs. Despair) เป็นลำดับขั้นที่อยู่ในช่วงของวัยสูงอายุเมื่อถึงขั้นนี้บุคลิกภาพและอารมณ์ของบุคคลจะมีลักษณะมองย้อนกลับไปในชีวิตที่ผ่านมาว่าตนได้กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างไรบ้าง ทั้งนี้หากผู้สูงอายุพึง

พอใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้กระทำหรือยอมรับสิ่งที่ตนทำบุคคลนั้นก็เกิดความมั่นคงทางใจ เกิดความสุขที่สามารถทำตามจุดมุ่งหมายในชีวิต แต่หากบุคคลยังยอมรับอดีตไม่ได้ อยากรู้ไขความผิดพลาดที่ตนกระทำ แต่รู้สึกว่าจะไม่สามารถเริ่มต้นใหม่ได้ จะทำให้บุคคลเกิดความสิ้นหวังในชีวิต อาลัยอาวรณ์กับอดีต

ดังนั้นความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยายและหลานนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญหลายประการซึ่ง Cherlin และ Furstenberg (1986, อ้างถึงใน Giarrusso & Silverstein, 1996 ; อ้างถึงใน Touliatos, Perlmutter, Straus & Holden, 2001) ได้สรุปประเด็นของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของปู่ย่าตายายไว้คือ

1. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู (Parentlike behavior)
2. ความถี่ของการติดต่อสื่อสาร(Frequency of contact)
3. ค่านิยมหรือประเพณีของครอบครัว (Traditional family value)
4. การแลกเปลี่ยนความรู้หรือบริการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Exchange of services)
5. ความห่างไกลระหว่างปู่ย่าตายายและหลาน (Demographical distance between grandparent and grandchildren)

1.2.7 บทบาทของปู่ย่าตายาย

บุคคลแต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพที่สังคมกำหนดอีกทั้งมีทั้งลักษณะคงที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่คงที่ก็ได้ บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายเป็นบทบาทที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อ หลานได้ถือกำเนิดขึ้นมา จากนั้นบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ที่ก่อเกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานขึ้นมา บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายนั้นแตกต่างจากบทบาทของการเป็นบิดามารดา (Mcpherson, 1983; Kornhaber, 2002) นอกจากนี้ Eshleman (2000) เสนอว่าบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายมักถูกมองโดยรวมเป็น 2 รูปแบบ คือในด้านหนึ่งจะเป็นด้านที่ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุน ทำตนเป็นผู้ให้ความรักความอบอุ่นและให้การดูแลบุตรหลาน หรือเป็นผู้ให้ความรู้ต่าง ๆ ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยที่ครอบครัวไม่ยึดอัดใจ ส่วนอีกด้านหนึ่งจะมีบทบาทในลักษณะเข้าไปจู้จี้จัดการกับการเลี้ยงดูหลานจนทำให้สมาชิกในครอบครัวอื่น ๆ นั้นรู้สึกยึดอัดใจ ศิรารงค์ ทับสายทอง (2530) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้ที่เป็น ย่าและยายว่าจะทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานในกรณีที่เป็นบิดาหรือมารดามีงานเต็มเวลาที่จะต้องทำ หรือเป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่หลานในกรณีที่เกิดการหย่าร้าง ส่วนในการเป็นปู่และตานั้นพบว่ามีการศึกษาน้อยและมีได้มีบทบาทนักในครอบครัว แต่

โดยปรกติแล้วการเปลี่ยนบทบาทสถานะมาเป็นปู่และตาจะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางอารมณ์ในวัยกลางคนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ในสังคมไทยปัจจุบันผู้สูงอายุยังมีบทบาทหลากหลายตั้งแต่เป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาชีพ เป็นที่ปรึกษาของครอบครัวและชุมชน เป็นผู้นำทางศาสนาและการเมือง (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

นอกจากนี้ Kornhaber (2002) ได้เสนอบทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ไว้อย่างหลากหลายดังนี้

1. บรรพบุรุษ (Ancestor)

เป็นบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งของปู่ ย่า ตา ยาย เนื่องจากเป็นบทบาทที่ผู้อื่นไม่สามารถมาแทนที่ได้ ชนรุ่นปู่ย่าตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ ถือเป็นบรรพบุรุษที่ส่งผลต่อจิตใจซึ่งจะสะท้อนออกมาในด้านการดำเนินชีวิตของชนรุ่นหลัง ปู่ย่าตายายเป็นดังโซ่ที่เชื่อมระหว่างชนรุ่นหลานกับเหล่าบรรพบุรุษ ในมุมมองของหลานจะถือว่าปู่ย่าตายาย ที่สูงอายุที่สุดเป็นหัวหน้าครอบครัว การเป็นบรรพบุรุษส่งผลต่ออารมณ์หรือจิตใจของชนรุ่นหลังเป็นอันมาก การคงอยู่ของบรรพบุรุษทำให้ชนรุ่นหลังรู้สึกว่ามีมนุษย์นั้นสามารถรอดชีวิตจากปัญหาหนักเบาที่เข้ามากระทบชีวิตและทำให้ชนรุ่นหลังรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ชนรุ่นหลังมักขอความช่วยเหลือจากปู่ ย่า ตา ยาย ในวันสำคัญในหลายสังคม ในมุมมองของชนรุ่นหลานความสำคัญของบรรพบุรุษจะยิ่งชัดเจนขึ้นเมื่อพวกเขาอายุมากขึ้น ตอนเป็นเด็กพวกเขาอาจจะมองแค่มิปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัว แต่เมื่อเติบโตขึ้นพวกเขาจะยิ่งเห็นคุณค่าของการมีบรรพบุรุษที่ส่งผลต่อจิตใจมากขึ้น ทั้งนี้พบว่าหลังจากเหตุการณ์ก่อวินาศกรรมเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ.2001 ชนรุ่นหลังที่ตื่นกลัวต่างก็ไปหึงหิงปู่ย่าตายายของเขาเพื่อความรู้สึกอุ่นใจ แนวความคิดเรื่องบรรพบุรุษจะต่อเนื่องในใจเด็กไปจนกระทั่งชนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย นั้นตายจากไป ผู้คนมักเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนจะคอยดูแลปกป้องรักษาให้พวกเขาพ้นภัย แม้ว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของเขาจะตายจากพวกเขาไปแล้ว การให้ความเคารพ การให้เกียรติ และการศรัทธาในตัวบรรพบุรุษจะยังคงติดตัวชนรุ่นหลังต่อไป ดังนั้นผู้ที่ป็นปู่ย่าตายายจึงต้องตระหนักในความสำคัญของตน รู้ว่าตนเองและบรรพบุรุษรุ่นก่อน ๆ มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อ กฎเกณฑ์ การปฏิบัติดำเนินชีวิตของชนรุ่นหลังเป็นอย่างมากตระหนักว่าชนรุ่นหลังนั้นให้ความศรัทธา จึงต้องทำตนให้เป็นที่เคารพตามที่ทุกคนให้เกียรติ

2. เพื่อน (Buddy)

เป็นบทบาทที่จะให้ความสนุกสนานและมีความอ่อนไหว โดยบทบาทนี้จะเกี่ยวข้องกับการเป็นเพื่อน เป็นผู้เก็บความลับ การเป็นปู่ย่าตายายมักถูกมองว่าไม่ใช่ผู้ที่เป็นหลักในการเลี้ยงดูหลาน ๆ ไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องกังวลต่าง ๆ ที่หลาน ๆ ได้สร้างขึ้นในแต่ละวัน ดังนั้นเมื่อไม่ต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดูหรือแก้ปัญหาใด ๆ ปู่ย่าตายายจึงมักดูแลหลาน ๆ ด้านอารมณ์มากกว่า ทั้งนี้ พบว่าปู่และต้ามักจะแสดงบทบาทนี้เด่นชัดกว่าย่าและยาย โดยมักจะให้หลานมี

กิจกรรมรยาทในลักษณะตามสบาย ปล่อยให้ทำตามใจและมักจะเป็นผู้ที่พาทำกิจกรรมที่แปลกแหวกแนว บทบาทของเพื่อนจะทำให้คำว่าช่องว่างระหว่างวัยหายไป และจะเพิ่มความรู้ความเข้าใจใหม่ ๆ ให้กับชนรุ่นหลานเกี่ยวกับคนที่เป็นผู้ใหญ่และทำให้ผู้ใหญ่อย่างปู้ย่าตายายได้เข้าใจถึงโลกของเด็ก ๆ ด้วย การกระทำตนเป็นเพื่อนกับเหล่าหลาน ๆ นั้น มักจะถูกผู้อื่นมองว่าเป็นการตามใจเด็กเกินควร มักถูกมองในแง่ลบจากคนเป็นบิดามารดา ซึ่งคิดว่าการตามใจนั้นอาจขัดต่อกฎเกณฑ์ที่บิดามารดาได้ตั้งไว้ให้ลูกปฏิบัติ ดังนั้นปู้ย่าตายายจึงต้องเข้าใจว่าการเป็นเพื่อนไม่ใช่เพียงแค่การทำกิจกรรมสนุก ๆ ร่วมกัน ให้สิ่งของปรนเปรอ ตามใจหรือปล่อยให้ละเลยที่จะตักเตือนความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของหลาน ๆ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การใส่ใจกันและกัน เมื่อเห็นปัญหาที่เข้าหาให้คำปรึกษา การรับฟังหรือยอมรับกันและกัน นอกจากนี้ยังต้องทำความเข้าใจกับบิดามารดา รับฟังเหตุผลเพื่อไม่ให้เกิดข้อขัดแย้ง ให้กำลังใจบิดามารดาในการเลี้ยงดูหลาน หากมีข้อขัดแย้ง ควรประนีประนอมยอมรับในเหตุผล และความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งต้องคำนึงถึงค่านิยมจริยธรรมเป็นพื้นฐานด้วย

3. วีรบุรุษ(Hero)

บทบาทของการเป็นวีรบุรุษ เน้นความสำคัญของการเป็นปู้ย่าตายายในแง่ที่จะเป็นบุคคลที่จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจ เป็นบุคคลที่ชนรุ่นหลานควรเอาเป็นแบบอย่าง เดิมนั้นถูกมองว่าสำคัญเพียงเล็กน้อย จากแนวคิดที่ว่า การสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคล มักได้มาจากความสำเร็จของเหล่าคนดัง แต่ปัจจุบันชาวคนดังในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะนักการเมือง นักกีฬา ฯลฯ ต่างก็เป็นชาวในแง่ลบ ดังนั้นบทบาทของคนดังเหล่านั้นในแง่วีรบุรุษที่จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจลดน้อยลงไป ปู้ย่าตายายจึงเป็นผู้ที่จะเข้ามาเสริมบทบาทเหล่านี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ บทบาทการเป็นวีรบุรุษจะแสดงออกในลักษณะของการเล่าประสบการณ์ที่ปู้ย่าตายายประสบไม่ว่าจะเป็นเรื่องโรคร้ายไข้เจ็บหรือเหตุการณ์ร้าย ๆ ที่ผ่านมาได้ การเข้าไปช่วยเหลือเมื่อหลานประสบปัญหา การเป็นตัวอย่งที่ดีในแง่ของการมีเหตุผลมีคุณธรรมจริยธรรม

4. นักประวัติศาสตร์ (Historian)

บทบาทการเป็นนักประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับบทบาทของการเป็นบรรพบุรุษ แต่การเป็นนักประวัติศาสตร์ในที่นี้ไม่ใช่เพียงแค่การเคยอยู่ในอดีต แต่เป็นการรู้เรื่องราวความทรงจำของครอบครัวและเรื่องราวในอดีตที่ปู้ย่าตายายเคยพบเห็น นอกจากจะสร้างความใกล้ชิดกับหลานแล้ว การบอกเล่าจากปากของปู้ย่าตายายจะเป็นเรื่องที่น่าตื่นตาตื่นใจกว่าการที่หลานไปค้นหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตหรือห้องสมุด ความภูมิใจที่ตนได้เป็นลูกหลานของผู้ที่เคยผ่านพบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ จะสร้างความรู้สึกรักของการเป็นนักประวัติศาสตร์ในใจเด็ก ทั้งนี้เด็ก ๆ ส่วนใหญ่มักอยากรู้เรื่องราวในอดีต เช่น การอพยพย้ายถิ่นฐานของครอบครัว การพบเจอบุคคลสำคัญ การรบในสมรภูมิ บทบาทนี้ไม่เฉพาะแค่การเล่าให้ฟัง การพาไปยังสถานที่ต่าง ๆ เช่น บ้านเก่า โรงเรียน

ที่สมาชิกในครอบครัวเคยเรียน ที่ฝั่งศพบรพบุรุษ การวาดผังต้นไม้ของครอบครัว ทั้งนี้ควรสอน บทเรียนที่ได้รับจากการผ่านประสบการณ์เหล่านั้นให้แก่บุตรหลาน

5. ที่ปรึกษาและผู้ชี้แนะ(Mentor)

บทบาทที่ปรึกษาและผู้ชี้แนะของปู่ย่าตายายไม่ใช่บทบาทเฉพาะแค่การสั่งสอน ให้ความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ แต่มีความหมายลึกไปถึงการการเป็นที่ปรึกษาชี้แนะและเป็นผู้ที่ไว้ใจได้ สิ่งสำคัญไม่ได้อยู่ที่เนื้อความที่จะให้หลานรับรู้ แต่อยู่ที่การสอนอย่างไรให้เด็กสามารถมีจินตนาการ มีความฝัน รู้คุณค่าในตนเอง เรียกว่าเป็นการปรับแต่งจิตใจและวิญญานให้แก่หลาน ซึ่งจะคงอยู่ในใจและหลานจะได้นำไปใช้ตลอดชีวิต พื้นฐานของการให้ความรักแก่หลานอย่างไม่มีเงื่อนไขเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญ ปู่ย่าตายาย มักไม่หวังว่าการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นหลานจำเป็นต้องทำให้ดีเลิศ ไม่มีการตัดสินด้วยคุณภาพ การที่หลานได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากปู่ย่าตายายจึงไม่ใช่ความกดดันที่จะต้องทำให้ดี ทำให้ได้ หลาน ๆ จึงมีความสบายใจที่จะทำสิ่งต่าง ๆ กับปู่ย่าตายายและรู้สึกปลอดภัยเนื่องจากไม่มีการคาดหวัง ต่างจากบิดามารดาหรือครูที่มักคาดหวังคุณภาพของผลงาน (DeWitt ,1997 อ้างถึงใน Kornhaber,2002) ความศรัทธาเชื่อมั่นในการเป็นบรรพบุรุษของเด็กเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยสร้างความตั้งใจจดจ่อกับปู่ย่าตายายของพวกเขา ทำให้หลานจดจำคำสอนของปู่ย่าตายายได้ดี นอกจากการบอกกล่าวสั่งสอน หลานจะซึมซับจดจำกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างปู่ย่าตายาย ลักษณะนิสัยของปู่ย่าตายายได้ด้วย

6. ผู้เลี้ยงดู (Nurturer)

บทบาทผู้เลี้ยงดูเป็นบทบาทที่คล้ายคลึงกับการเป็นบิดามารดา แต่มีลักษณะการแผ่ขยายการเลี้ยงดูไปในชนอีกรุ่นหนึ่ง เมื่ออยู่ในบทบาทนี้ปู่ย่าตายายไม่เพียงแต่ต้องแสดงความรักยังต้องแสดงถึงการเอาใจใส่และให้การปกป้อง โดยบทบาทนี้จะเริ่มต้นตั้งแต่หลานเกิดจนกระทั่งเมื่อปู่ย่าตายายเสียชีวิต ในบางคนอาจเริ่มก่อนที่หลานจะเกิดขึ้นมา โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยกับบิดามารดาของเด็กตั้งแต่เด็กยังอยู่ในครรภ์ว่ามีความคาดหวังในเรื่องการช่วยเลี้ยงดูหลานอย่างไรบ้าง ทำความเข้าใจกันระหว่างบิดามารดาและปู่ย่าตายาย ทั้งนี้การช่วยเลี้ยงดูตั้งแต่หลานยังเป็นทารกจะช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและหลานมากขึ้น นอกจากนี้กิจกรรมอื่น ๆ ก็เป็นส่วนหนึ่งในการเลี้ยงดูหลานด้วย เช่น การทำอาหารหรือรับประทานอาหารร่วมกัน การเดินเล่น เป็นต้น

7. การเป็นตัวอย่าง (Role Model)

ปู่ย่าตายายมีบทบาทที่สำคัญในการเป็นตัวอย่าง การกระทำของปู่ย่าตายายจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กเห็นว่าเมื่อเขาเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นปู่ย่าตายายเขาควรทำอย่างไร พบว่าในมุมมองของเด็กจะไม่มองในลักษณะการเปลี่ยนแปลงของปู่ย่าตายาย แม้ว่าปู่ย่าตายายจะอายุมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่เด็กมักจะไม่ทันได้สังเกต นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสุขภาพของร่างกาย

ของปู่ย่าตายายอย่างรวดเร็ว เช่น การมีโรคภัยไข้เจ็บเข้ามาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เป็นต้น เด็กจึงจะสังเกตได้ว่าการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากผู้ใหญ่จะมีการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะน้อยกว่าการเปลี่ยนแปลงของเด็ก ที่จะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เด็กจึงมีภาพของปู่ย่าตายายที่เป็นผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุในใจตลอด เมื่อปู่ย่าตายายทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี เด็กก็จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับตนเองทั้งนี้จะทำให้เด็กมีมุมมองในทางบวกที่จะมองผู้ใหญ่คนอื่นต่อเนื่องไปด้วย ในทางกลับกันหากการทำตนเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีเด็กจะรู้สึกในแง่ลบส่งผลต่อการสร้างสัมพันธ์กับผู้ใหญ่คนอื่น การเป็นตัวอย่างที่ดีอาจทำได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การแสดงความคิดเห็นในครอบครัว การพูดจาด้วยน้ำเสียงที่อบอุ่น จะเป็นการช่วยพัฒนาภาพในใจในแง่บวกของเด็ก เด็กจะซึมซับพฤติกรรมย่อย ๆ เหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและจะเป็นตัวอย่างในการเป็นบิดามารดาหรือเป็นปู่ย่าตายายต่อไป

8. ผู้ชี้นำทางจิตวิญญาณ (Spiritual Guide)

บทบาทผู้ชี้นำทางจิตวิญญาณเป็นบทบาทที่จะช่วยอบรมพัฒนาการทางจิต เป็นจุดสำคัญที่จะช่วยวางพื้นฐานที่จะส่งผลต่อเส้นทางจริยธรรมที่เด็กจะเลือกเดิน บทบาทนี้จะเกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของจิตวิญญาณ เช่น ความรัก ความอดทน ความเมตตา ความอ่อนน้อม ความสุข สันติภาพ ความสุภาพ ศรัทธา และความกรุณา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและหลานเป็นอย่างมาก เรื่องด้านจิตวิญญาณเหล่านี้ต้องคำนึงด้านคุณภาพมากกว่าปริมาณ ปู่ย่าตายายจะเป็นผู้เสริมเรื่องเหล่านี้ให้กับเด็กโดยไม่จำเป็นต้องตั้งเป้าหมายมากนัก แต่จะให้ไปเป็นไปในลักษณะเป็นธรรมชาติเพราะมีรากฐานของภูมิปัญญาประสบการณ์ มุมมองของชีวิตที่ยาวนาน บทบาทนี้อาจแสดงออกในลักษณะ เช่น การกระทำตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม มีกิจกรรมยามที่เหมาะสม การพาเด็กไปที่โรงพยาบาล หรือพาไปในที่น่านั่งการระบวงสรวง การให้ความเคารพศาสนาในครอบครัว การเคารพกฎธรรมชาติ เป็นต้น ความสัมพันธ์ในแง่ของจิตวิญญาณนี้เองที่เป็นคำตอบว่าทำไมความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างปู่ย่าตายายและหลานจึงควรรักษาให้คงอยู่ มีความบริสุทธิ์และเป็นสิ่งที่ควรกระทำ การหล่อหลอมให้เด็กเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี มีความสุข มีความเมตตา กรุณา อ่อนน้อม เห็นอกเห็นใจ อดทนอดกลั้น ไม่สามารถที่จะทำได้เพียงวันเดียว และบิดามารดาเพียงฝ่ายเดียวก็คงมีอาจทำหน้าที่นี้ได้อย่างเพียงพอ ปู่ย่าตายายจึงเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทมากในฐานะผู้เกี่ยวข้องในครอบครัว

9. นักเรียน (Student)

แม้ว่าการเป็นปู่ย่าตายายจะผ่านการเรียนรู้มาตั้งแต่ครั้งยังเป็นหลานจนกระทั่งเป็นบิดามารดา แต่เมื่ออยู่ในฐานะปู่ย่าตายายไม่ได้หมายความว่าถึงเวลาที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ปู่ย่าตายายยังต้องมีบทบาทในการเรียนรู้โดยเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะการเป็นนักเรียนของหลาน การลองเป็นนักเรียนเป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยปล่อยให้ตนเป็นผู้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จาก

บุตรหลานนอกจากจะเปิดโลกทัศน์ และรับรู้แนวความคิดใหม่ ๆ แล้ว จะเป็นการช่วยสร้างความรู้สึกมั่นใจในตนเอง สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่าในเด็กได้เป็นอย่างดี

10. ครู (Teacher)

บทบาทของการเป็นครูเป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญในการเป็นปู่ย่าตายาย จะแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะครูสอนศิษย์ การสอนถือว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของปู่ย่าตายายที่จะต้องทำเพื่อหลาน การที่ปู่ย่าตายายมีบทบาท มีภูมิปัญญา ความรู้และประสบการณ์ที่ต่างกัน การสอนของปู่ย่าตายายจึงมีอย่างหลากหลาย บทเรียนต่าง ๆ สามารถสร้างขึ้นได้อย่างมีอิสระตามความสามารถพิเศษของปู่ย่าตายายแต่ละคน ปู่ย่าตายายไม่ควรปล่อยให้ทักษะความชำนาญที่ตนมีต้องสูญเปล่าตายไปพร้อมกับตน ทั้งนี้การสอนควรเน้นให้เด็กได้ลงมือกระทำจริงหรือเห็นภาพจดจำการกระทำนั้น ๆ อย่างชัดเจน และบทบาทนี้จะต้องคำนึงเสมอว่าต้องเปิดโอกาสให้หลานนั้นได้แสดงความคิดเห็น เพราะอาจเกิดข้อแตกต่างทางความคิดและทัศนคติ เช่นการสอนในเรื่องวัฒนธรรมนั้นมักเกี่ยวข้องกับเรื่องของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปู่ย่าตายายจึงต้องรับข้อมูลใหม่ ๆ ด้วย

11. ผู้วิเศษ (Wizard)

บทบาทผู้วิเศษของปู่ย่าตายาย สามารถแสดงออกในลักษณะของการกระตุ้นให้เด็กเกิดจินตนาการ และการเข้าร่วมสนุกกับการสร้างจินตนาการของเด็ก เช่น การช่วยกันแต่งนิทานจากภาพ บรรยายสิ่งที่พบเห็นในชีวิตจริง ร่วมกันเล่นบทบาทสมมติ เด็ก ๆ มีจินตนาการโดยธรรมชาติจะเห็นได้จากเด็ก ๆ มักจะกลัวความมืด กลัวผี ฯลฯ โดยบทบาทนี้ปู่ย่าตายายไม่จำเป็นต้องสอนในเรื่องกฎเกณฑ์หรือหน้าที่มากนัก เพื่อให้ได้ความสนุกสนานและการเรียนรู้ การยกตัวอย่างนิทานต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นเด็กให้มีจินตนาการ ก่อนที่เด็กจะเข้าใจในเรื่องของเหตุผลและความเป็นจริง ทั้งนี้เมื่อโตขึ้นเด็กจะมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ดังนั้นการสนับสนุนเรื่องจินตนาการไม่เป็นเรื่องที่ผิด แต่เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กมีความหวังและมีความสุขในการดำเนินชีวิต

โดยสรุปแล้วบทบาทของ ปู่ ย่า ตา ยายจะมีลักษณะที่เป็นรองจากบิดามารดา และมีลักษณะที่เป็นพลวัตตลอดช่วงพัฒนาการของหลานและปู่ ย่า ตา ยาย ปฏิสัมพันธ์และบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายมีความซับซ้อนและกระจายตัวอย่างหลากหลายโดยบทบาทสำคัญที่สุดของปู่ ย่า ตา ยายอาจเป็นบทบาทในการคงไว้ซึ่งระบบครอบครัว (จรรยา สุวรรณทัต และคณะ, 2529)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าต่างประเทศได้มีการเสนอบทบาทของปู่ย่าตายายไว้ อย่างหลากหลายดังนั้นสามารถสรุปบทบาทของปู่ย่าตายายได้ดังนี้

1. **บทบาทบรรพบุรุษ** เป็นบทบาทสำคัญของปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเกี่ยวเนื่องถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ทางสังคมที่ปู่ ย่า ตา ยายนั้นได้รับรู้ตลอดชีวิตและส่งผ่านแก่ลูกหลาน การกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งนี้รวมถึงการเป็นที่พึ่งให้แก่ครอบครัวทั้งด้านจิตใจ หรือการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ ช่วยเหลือยามที่ครอบครัวประสบปัญหา

2. **บทบาทผู้เลี้ยงดู** เป็นบทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับ การตอบสนองความต้องการทางกายและใจของหลาน ซึ่งได้แก่ การตอบสนองด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้บทบาทการเป็นผู้เลี้ยงดูในฐานะผู้สนับสนุนจะกระทำร่วมกับบิดาหรือมารดาของหลาน ดังนั้น ส่วนใหญ่การแสดงออกถึงบทบาทนี้จึงที่เกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวันของหลานมาก

3. **บทบาทผู้แนะนำอบรมสั่งสอน** เป็นบทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งจะสนับสนุนบิดาหรือมารดาของหลานในการสอน ให้คตินิยม ชมเชย ตำหนิ พฤติกรรมของหลาน เพื่อให้หลานเติบโตขึ้นในฐานะบุคคลที่มีคุณค่าของสังคม

4. **บทบาทเพื่อน** เป็นบทบาทที่ปู่ ย่า ตา ยาย จะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่หลาน ทั้งการเล่น การพูดคุยประจำวันในลักษณะผู้รับฟังปัญหาของหลาน

1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3.1 งานวิจัยในประเทศ

การศึกษาด้านประชากรศาสตร์โดย อุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณและปราโมทย์ ประสาทกุล (2543) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยในครัวเรือนประเทศไทยพ.ศ. 2513-2543 พบว่าส่วนใหญ่ของสังคมเมืองในประเทศไทยมีการอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวและอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยายรองลงมา (ร้อยละ 30.3) อีกทั้งพบว่าแนวโน้มของรูปแบบการอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยายนั้นลดต่ำลง ต่างจากสถิติจากสำนักงานสถิติแห่งชาติในพ.ศ.2546 ซึ่งสรุปจากสถิติว่าครอบครัวขยายซึ่งปัจจุบันมีประมาณร้อยละ 33.3 และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากการกระจายรายได้หรือการกระจายตัวทางเศรษฐกิจของภาครัฐ (สำนักงานสถิติแห่งชาติในพ.ศ.2546) ทั้งนี้การศึกษาของประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ (2539) ซึ่งศึกษารูปแบบครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานครพบว่าครอบครัวขยายในเขตกรุงเทพมหานครมีจำนวนถึงร้อยละ 13.3 นอกจากนี้การศึกษาด้านประชากรศาสตร์ในผู้สูงอายุของ มาตี กาญจนกิจสกุล(2545) พบว่าผู้สูงอายุไทยนั้นมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่และยังอยู่ในสถานภาพสมรส มีอายุเฉลี่ย 60-64 ปี อีกทั้งยังอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตชนบทมาก โดยในเขตกรุงเทพมหานคร นั้นมีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 10 ทั้งนี้พบว่าผู้สูงอายุเพศชายจะอาศัยอยู่กับลูกหลานมากกว่าเพศ

หญิง ซึ่งเสนอว่าอาจเป็นเพราะอายุเฉลี่ยของเพศหญิงยืนยาวกว่าเพศชายจึงมีโอกาสอยู่คนเดียวมากกว่าเพศชาย

นอกจากนี้กัญนิกา พรหมณพิทักษ์ (2529) ได้ทำการศึกษาบทบาทของโรงเรียนครอบครัว และมัสยิดในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนระดับประถมศึกษาในเขตชุมชนมุสลิมในเขต ต. ลุมพินี อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา พบว่าในสถาบันครอบครัวได้มีการปลูกฝังจริยธรรมโดยลักษณะการปลูกฝังขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ปกครองว่าสิ่งใดดี ควรปฏิบัติ และสิ่งใดไม่ดี ไม่ควรปฏิบัติ ผู้ที่ทำหน้าที่ปลูกฝังหรือถ่ายทอดได้แก่ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย บุคคลในครอบครัวจะเน้นการปลูกฝังพฤติกรรมที่พึงประสงค์และขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ตามสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีลักษณะไม่เป็นทางการตามแต่ผู้ปกครองเห็นสมควร คล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ อรุณ พูลทวี (2538) ซึ่งศึกษาบทบาทครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายในการส่งเสริมคุณธรรม พบว่าสมาชิกในครอบครัวทั้งสองรูปแบบมีการส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เด็ก โดยมีการส่งเสริมด้านการประหยัดมากที่สุดและส่งเสริมคุณธรรมด้านการใฝ่รู้น้อยที่สุด และมีบทบาทในด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กมาก แต่งานวิจัยของกัญนิกา พรหมณพิทักษ์(2529) ยังชี้ให้เห็นถึงประเด็นของการใช้เวลาส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องใช้เวลาอยู่ในโรงเรียนทั้งภาคสามัญและภาคศาสนา มาก จึงเป็นส่วนที่ทำให้มีการมองข้ามความสำคัญของครอบครัวในการปลูกฝังจริยธรรม นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับปู่ ย่า ตา ยายมากกว่า บิดามารดาซึ่งส่วนใหญ่มีอายุมากจึงไม่สามารถดูแลเด็กได้อย่างไม่ทั่วถึง ทั้งนี้ กฤษณา บุรณะพงศ์ (2541) ได้ศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการขัดเกลาด้านคุณธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว โดยพิจารณาในปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งความสัมพันธ์ในครอบครัวและความใกล้ชิดกับเยาวชนพบว่าส่วนใหญ่แล้วปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวมีหน้าที่ควบคุมในเรื่องคุณธรรมของบุคคลทั้งหมด มักเป็นผู้ชี้ว่า อะไรควร อะไรไม่ควร ถ้าบุตรหลานประพฤติตัวออกนอกกฎเกณฑ์ของสังคม ปู่ ย่า ตา ยายก็จะอบรมสั่งสอน ตักเตือน จึงกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ทำหน้าที่ทางศาสนาด้วย แต่การศึกษาคั้งนี้ไม่พบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการขัดเกลาคุณธรรมของปู่ ย่า ตา ยาย

ด้านบทบาทการตัดสินใจที่แสดงถึงความมีอำนาจในครอบครัวของปู่ ย่า ตา ยายมีดังนี้ ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์ (2535) ได้ทำการศึกษาข้อเท็จจริงและทัศนคติของผู้สูงอายุและคนหนุ่มสาวในกรุงเทพมหานครต่อบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่ยังมีอำนาจทางเศรษฐกิจ เช่น ยังมีรายได้ มีเงินออม หรือเงินบำนาญ หรือการสงเคราะห์ของบุตรอื่น มีบทบาทในการตัดสินใจปัญหาต่างที่สำคัญในครอบครัวที่ค่อนข้างสูง โดยอำนาจบทบาทในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ในบ้านผู้สูงอายุเพศชายจะมีบทบาทมากกว่าเพศหญิงสอดคล้องกับการศึกษาของ สิริพร วงศ์ตรี (2535) ที่ได้ทำการศึกษากิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุไทย พบว่าประมาณครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุไทยเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาในครัวเรือน

โดยมีปัจจัยด้านเพศ อายุ การศึกษา การทำงานและการเปิดรับสื่อมวลชนส่งผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือน

นอกจากนี้การศึกษาของสิริพร วงศ์ตรี (2535) พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในครัวเรือน ส่วนกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนพบว่ากิจกรรมของผู้สูงอายุจะเน้นไปทางการทำความสะอาดบ้าน ปลูกต้นไม้ทำสวนและการดูแลเด็กเล็ก เช่นเดียวกับการศึกษาของสุมนี พิจิตรศิริ (2540) ซึ่งศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็ก 0 – 5 ปีของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงช่วงอายุ 50 – 60 ปี มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูหลานมากกว่าเพศชาย โดยที่บุคคลในครอบครัวคนอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูน้อย สอดคล้องกับผลการศึกษาของจกมล เกษตุ้ม (2541) ที่ได้ทำการเปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของผู้ปกครองรุ่นปู่ย่า ตายายกับผู้ปกครองรุ่นปัจจุบันพบว่าทั้งผู้ปกครองเพศชายและเพศหญิงของทั้งสองกลุ่มมีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ต่างกัน นอกจากนี้ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2544) ยังพบว่าผู้สูงอายุจะช่วยเหลือหลานและหลานก็ให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังผู้สูงอายุเป็นอย่างดี

การศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์ (2535) พบว่าผู้สูงอายุมองว่าตนเองเป็นผู้ที่ไม่มีประโยชน์ต่อสังคม จะเป็นประโยชน์จำกัดเฉพาะด้านกิจกรรมทางศาสนา แต่ในทัศนะของคนหนุ่มสาวนั้นพบว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ โดยจะเน้นด้านกิจกรรมทางศาสนาเช่นกัน นอกจากนี้คนวัยหนุ่มสาวยังมีความเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นเสมือนคลังปัญญาที่จะช่วยถ่ายทอดประสบการณ์ ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา สามารถถ่ายทอดอาชีพที่ตนถนัดให้แก่คนหนุ่มสาวได้ ผลที่ได้นี้สอดคล้องกับการศึกษาของ เพชรา สุนทรโทก (2530) ที่ได้สำรวจความคิดเห็นและบทบาทของผู้สูงอายุตามการรับรู้ของเยาวชนและผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่พอใจกับการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ ทั้งเยาวชนและผู้สูงอายุมีการรับรู้ว่าคุณสมบัติสำคัญต่อครอบครัว ทั้งในบทบาทการอบรมสั่งสอน การให้คำแนะนำปรึกษา การถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินดำเนินชีวิตแก่บุตรหลานในครอบครัว การเป็นแบบอย่างที่ดีและการได้รับความเคารพนับถือในครอบครัวอีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัสสร ลิมานนท์และคณะรวมถึงการศึกษาของสุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ (2541) ที่พบผลตรงกันโดยกลุ่มตัวอย่างทั้งเขตเมืองและเขตชนบทเห็นว่าบ้านที่มีผู้สูงอายุจะดีกว่าบ้านที่ไม่มีผู้สูงอายุ เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวจะได้รับความอบอุ่น ได้รับคำปรึกษาแนะนำและลูกหลานได้ช่วยกันดูแลผู้สูงอายุด้วย นอกจากนี้การศึกษาของ เพชรา สุนทรโทก (2530) โดยศึกษาจากมุมมองผู้สูงอายุยังเห็นว่าตนมีบทบาทในการช่วยแบ่งเบาภาระในครอบครัว และยังมีการรับรู้บทบาทอื่น ๆ ของตนเองทั้งในด้านการเป็นผู้นำชุมชน การถ่ายทอดความรู้และให้คำแนะนำในการทำพิธีกรรมในงานพิธีกรรมต่าง ๆ อนุรักษ์ส่งเสริมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาในการประกอบวิชาชีพแก่ชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นผู้เสียสละกำลังกายและ

กำลังทรัพย์ในการช่วยเหลือชุมชน ทั้งนี้การศึกษาของ สุมณี พิจิตรศิริ (2540) ยังพบมุมมองของผู้สูงอายุด้านอื่น ๆ ว่าผู้สูงอายุมักการรับรู้ถึงความสำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก ประโยชน์ ปัญหา และอุปสรรคในการเลี้ยงดูเด็ก แต่มีการรับรู้ปานกลางในด้านการรับรู้ถึงภาวะสุขภาพของเด็ก โดยรับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กจาก โทรทัศน์ ญาติ เพื่อน อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

1.3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านอายุของปู่ ย่า ตา ยาย มี ผู้ทำการศึกษาไว้มากมาย Creasey & Kalisher (1994) ได้ทำการศึกษาการรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในวัยต่าง ๆ กัน พบว่าปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงวัยกลางคนมากกว่าวัยสูงอายุ แต่การศึกษาของ Pinson-Millburn และ Fabian (1996) พบว่าอายุของผู้ที่เป็นปู่ย่าตายายในลักษณะนี้ยังไม่มีคะแนนโดยพบในบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งต่อมา American Association of Retired Person (AARP) (2002) ได้ทำการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในประเทศสหรัฐอเมริกาจากกลุ่มตัวอย่างปู่ ย่า ตา ยาย อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 1995 โดยในปี 2002 พบว่าอายุเฉลี่ยของการเริ่มเข้าสู่บทบาทของปู่ย่าตายายเป็นอายุ 48 ปี ซึ่งถือว่าอยู่ในช่วงของวัยกลางคน นอกจากนี้ Olesh (2002) ได้ทำการศึกษาแนวทางปฏิบัติและวางนโยบายเกี่ยวกับบทบาทของปู่ย่าตายายในกลุ่มวัยผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ก็พบข้อมูลเบื้องต้นเช่นเดียวกันว่าวัยผู้ใหญ่ตอนกลางเข้ามามีบทบาทในการให้การเลี้ยงดูพื้นฐานในฐานะปู่ย่าตายายแก่หลานของตนเป็นจำนวนมาก Baydar และ Brooks-Gunn (1998) ยังพบว่าลักษณะทั่วไปของย่าและยายซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานในประเทศสหรัฐอเมริกา ย่าและยายในกลุ่ม Mexican-American จะมีอายุเฉลี่ยน้อยที่สุด ตามมาด้วยกลุ่ม African-American และ European-American

การศึกษาด้านความรู้สึกของปู่ ย่า ตา ยาย ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก Baydar และ Brooks-Gunn (1998) พบว่าย่าและยายที่ทำหน้าที่ได้เลี้ยงดูเด็กจะรู้สึกว่าตนยังไม่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ พบว่าหนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มล้วนมีความเสี่ยงต่ออาการซึมเศร้า แต่เมื่อวัดความพึงพอใจในตนเองพบว่าส่วนใหญ่ตอบว่ามีความพอใจในตนเองค่อนข้างสูง โดยผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กจะมีความพึงพอใจในตนเองสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้เลี้ยงดูเด็ก ทั้งนี้การศึกษาของ Kaufman & Elder (2003) ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของปู่ ย่า ตา ยายพบว่า ผู้สูงอายุที่ชอบในการเป็นปู่ ย่า ตา ยายจะมีความรู้สึกว่าอ่อนวัยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ชอบการเป็นปู่ ย่า ตา

ยาย นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่เข้ามามีบทบาทในฐานะปู่ ย่า ตา ยายก่อนวัยสูงอายุนั้นจะมีความรู้สึก ว่าตนสูงอายุก่อนวัยอันควรเหมือนเป็นการเร่งให้ตนเองสูงวัยเร็วขึ้น

การศึกษาของ Creasey และ Kalihier (1994) ได้ทำการศึกษาศึกษาการรับรู้ ความสัมพันธ์ระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยายและหลานในวัยต่าง ๆ กัน โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือเด็กใน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 5 และระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้แบบสอบถามด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านความเป็นเพื่อน ด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านความรักเอาใจใส่ ด้านการเลี้ยงดู ด้านชื่นชม นับถือ ด้านความพึงพอใจในความสัมพันธ์ ด้านอำนาจ ด้านความผูกพันมั่นคง และด้านการ ลงโทษ ในด้านการเลี้ยงดูพบว่าหลานสาวจะมีการรายงานว่ามี การได้รับการเลี้ยงดูมากกว่าใน กลุ่มของหลานชาย ซึ่งข้อค้นพบส่วนนี้มีความต่างจากการศึกษาของ Mueller และ Elder (2003) ที่ไม่พบความแตกต่างในกลุ่มหลานเพศชาย-หญิงด้านความสัมพันธ์โดยรวมระหว่างหลานและ ปู่ย่าตายาย

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานเฉพาะด้านจาก งานวิจัยของ Creasey และ Kalihier (1994) พบว่าในด้านความขัดแย้ง ปู่และหลานมีความ ขัดแย้งกันมากกว่ากลุ่ม ย่า ตา ยาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Mueller และ Elder (2003) ที่ทำ การวัดความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานในด้านต่าง ๆ พบว่าความรักเอาใจใส่ ความ ชื่นชม นับถือ ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ ระหว่างหลานและปู่ พบว่ามีความสัมพันธ์ในระดับ ต่ำกว่าตา ย่า และยาย Lussier และคณะ (2002) ทำการศึกษาการให้ความช่วยเหลือระหว่างชน สองรุ่นโดยมุ่งศึกษาความใกล้ชิดระหว่างปู่ย่าตายายและหลานที่บิดามารดามีการหย่าร้างหรือ แต่งงานใหม่ในครอบครัวที่เด็กอายุประมาณ 4 ปี ก็พบเช่นเดียวกันว่าหลานส่วนใหญ่มีการ ติดต่อกันระหว่างกลุ่มย่าหรือยาย มากกว่าติดต่อกับปู่หรือตา ยกเว้นในกลุ่มที่อาศัยอยู่กับบิดา จริงและมารดาเลี้ยงจะมีการพบปะกันกับปู่ย่ามากกว่าตายาย

Pinson-Millburn และ Fabian (1996) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยง ดูหลานโดยปู่ย่าตายายเพื่อนำไปใช้ในการให้คำปรึกษาในครอบครัวที่ปู่ย่าตายายเป็นหัวหน้า ครอบครัพบว่าการเพิ่มขึ้นของครอบครัวที่ปู่ย่าตายายทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานมาจากสาเหตุ การเพิ่มขึ้นของการใช้ยาเสพติดของบิดามารดา การที่บิดามารดามีลูกตั้งแต่ยังเป็นวัยรุ่น และ การที่เด็กถูกบิดามารดาทำร้ายร่างกาย การเพิ่มขึ้นของครอบครัวในลักษณะนี้สอดคล้องกับ การศึกษาของ Baydar และ Brooks-Gunn (1998) ที่พบอัตราการเพิ่มขึ้นในกลุ่มของย่าและยาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานเป็นหลัก แต่ยังคงเห็นว่าย่าและยายโดยส่วนใหญ่เน้นทำหน้าที่เป็นผู้ เลี้ยงดูช่วยเหลือ ย่ายายผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานส่วนใหญ่มีลูก 4 คนหรือมากกว่าและทั้งนี้มีย่า และยายเพียงร้อยละ 12 เท่านั้นที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับลูกหลาน ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานส่วน ใหญ่มีแนวโน้มมีการศึกษาสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้เลี้ยงดู เวลาส่วนมากของย่ายายในแต่ละสัปดาห์จะเสีย

ไปกับการทำงานบ้าน โดยส่วนใหญ่จะมีการร่วมกิจกรรมกับองค์กรในชุมชนและรายงานว่าการที่ต้องเลี้ยงดูหลานนั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งนี้ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานมีแนวโน้มเป็นสมาชิกใน องค์กรชุมชน มีการทำงานบ้านและอยู่ในสถานะของแรงงานมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เลี้ยงดูหลาน ซึ่งต่างจากการศึกษาของ Fuller-Thomson และ Minkler (2000) ที่พบว่าผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มย่า หรือยาย โดยในกลุ่มที่เลี้ยงดูเด็กนั้นต้องทำงานบ้านประจำวันมากจึงมีข้อจำกัดทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่

การศึกษาของ Bucher (1998) ซึ่งศึกษาผลกระทบของบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีส่งผลต่อการสร้างเอกลักษณ์ทางจริยธรรม โดยมีคำถามหลักว่าใครคือบุคคลที่เป็นแบบอย่างของตัวท่านและเพราะอะไร พบว่ากลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นอายุ 10 -18 ปี ส่วนใหญ่ตอบเป็นบุคคลในครอบครัวโดยจะเป็นบิดามารดา พี่น้องรวมถึงปู่ย่าตายาย โดยจากการจัดค่าคะแนนเฉลี่ยทั้งหมดพบว่าจากคะแนน 4 คะแนน วัยรุ่นคิดว่าปู่ ย่า ตา ยาย เป็นแบบอย่างให้กับตนถึง 3.02 และพบว่าบุคคลที่เป็นแบบอย่างเหล่านี้ส่งผลต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมน้อย แต่ส่งผลต่อการสร้างความรู้ทางจริยธรรมและการสร้างทัศนคติทางจริยธรรมมาก นอกจากนี้ด้านอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน Mueller และ Elder (2003) ก็ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในองค์กรรวม ได้ทำการวัดความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและบุตรหลานและจัดกลุ่มปู่ย่าตายายแบ่งเป็น 5 กลุ่ม จากคะแนนแบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น กลุ่มที่ให้อิทธิพลต่อเด็กมาก กลุ่มที่ให้การสนับสนุน กลุ่มที่ให้อิสระ-ให้คำแนะนำ กลุ่มที่ไม่ใกล้ชิด และกลุ่มที่ไม่สนใจ พบว่ากลุ่มตาและยายจะมีลักษณะของกลุ่มที่ให้การสนับสนุน และกลุ่มที่ให้อิสระ-ให้คำแนะนำ มากกว่ากลุ่มปู่และย่า ในกลุ่มปู่ย่าตายายที่มีจำนวนหลานน้อยมีแนวโน้มเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากและเป็นกลุ่มที่ให้การสนับสนุนเด็กด้วย ในกลุ่มหลานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับต่ำมีแนวโน้มที่จะมีปู่ย่าตายายที่มีประสิทธิภาพซึ่งพบจากการเข้ามาดูแลหลานในเรื่องการเรียน ต่างจากเด็กในกลุ่มที่เรียนดีไม่มีปัญหาทางการเรียน ส่วนผลการศึกษาจาก American Association of Retired Person (AARP) (2002) ได้ทำการในประเด็นที่ต่างไปโดยพบว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ในวัยชรามักจะให้คำแนะนำด้านการเรียนการทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจากโรงเรียน ส่วนปู่ ย่า ตา ยายวัยผู้ใหญ่จะทำกิจกรรมในลักษณะการออกกำลังกายโดยไปที่สวนสาธารณะหรือสนามเด็กเล่น

Silverstein และ Xuan (1999) ได้ทำการศึกษาการผสมผสานวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวเม็กซิกัน-อเมริกัน ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและหลาน พบว่าช่องว่างระหว่างค่านิยมและวัฒนธรรมโดยรวมมีแนวโน้มส่งผลให้คนทั้งสองรุ่นนั้นมีความสัมพันธ์ที่ลดลงโดยเฉพาะในมุมมองของกลุ่มหลาน แต่เมื่อพิจารณาจากการรายงานของแต่ละบุคคลนั้นพบว่ามีกรรายงานว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมไม่ก่อให้เกิดปัญหาระหว่างชนแต่

ละรุ่มในครอบครัวมากนัก นอกจากนี้ Creasey และ Kaliher (1994) พบว่าในด้านความผูกพัน มั่นคงในความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและ ปู่ ย่า ตา ยาย จะลดน้อยลงเมื่อเด็กเมื่อเด็กอายุมากขึ้น ส่วนในด้านความเป็นเพื่อน ความรักเอาใจใส่ ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ ความชื่นชมนับถือ ระหว่างหลานและปู่ย่าตายายนั้นจะลดลงเมื่อหลานมีอายุมากขึ้น ส่วนการศึกษาของ Crosnoe และ Elder (2002) ได้ พบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับอายุว่าปู่ย่าตายายในกลุ่มหลานที่เข้าศึกษา ต่อในระดับมหาวิทยาลัยมีความรู้สึกผูกพันกับหลานมากกว่ากลุ่มปู่ย่าตายายในกลุ่มหลานที่ไม่ได้ เข้าศึกษาต่อในระดับวิทยาลัย นอกจากนี้กลุ่มที่ศึกษาต่อยังได้รับการอบรมสั่งสอนจากปู่ ย่า ตา ยายมากกว่ากลุ่มหลานที่ไม่ได้เข้าศึกษาต่อในระดับวิทยาลัย นอกจากนี้พบว่าเมื่อกลุ่มหลาน เปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ เช่น การแต่งงาน การทำงาน การเปลี่ยนสถานะเป็นบิดามารดานั้นไม่ส่งผล ต่อความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยายและหลาน ทั้งนี้พบการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกเมื่อหลานมี การศึกษาที่สูงขึ้นส่งผลต่อการอบรมสั่งสอนของปู่ย่าตายาย โดยทำให้ต้องเพิ่มคุณค่าหรือยกระดับ การอบรมสั่งสอนให้มีความสำคัญมากขึ้นนอกจากนี้ Pinson-Millburn และ Fabian (1996) ยังพบ การเปลี่ยนแปลงในเชิงลบที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยายและเด็กว่าการที่ปู่ ย่า ตา ยายที่มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูหลานเป็นหลักบางส่วนยังไม่มีอำนาจที่จะดูแลเด็กได้ตามกฎหมาย และไม่มีเกณฑ์ว่าการเลี้ยงดูหลานนี้จะยาวนานไปจนกระทั่งหลานมีอายุเท่าไร ได้ส่งผลกระทบต่อ จิตใจปู่ย่าตายายจะมีลักษณะเป็นทางลบ เนื่องจากจะมีการเปลี่ยนแปลงในกิจวัตรต่าง ๆ ของปู่ย่า ตายาย นอกจากนี้รูปแบบครอบครัวก็เป็นส่วนที่ทำให้เกิดผลกระทบในแง่ลบด้วยโดยปู่ย่าตายาย มองว่ารูปแบบครอบครัวนี้เป็นการให้ความรักแก่หลานแล้วหลานก็จากไป (love then leave) นอกจากนี้เมื่อทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลักแก่หลานก็อาจมีความขัดแย้งกับบิดามารดาเด็ก มีความ กังวลกับสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก เช่น การติดยา การว่างงาน เป็นต้น เมื่อมองผลประโยชน์ของ หลานพบว่าการเลี้ยงดูของปู่ ย่า ตา ยายมีแนวโน้มเป็นผลดีต่อเด็กมากกว่าที่จะให้หลานอยู่กับ ครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียว เนื่องจากปู่ ย่า ตา ยายมีความกระตือรือร้นที่จะมี บทบาทช่วยเหลือหลานพร้อมที่จะให้ความรักและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดให้

King และ Elder (1999) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยายในกลุ่มที่ เครื่องศาสนากับกลุ่มที่ไม่เคร่งศาสนาที่ส่งผลต่อครอบครัวในรูปแบบต่าง ๆ โดยจัดประเภทของกลุ่ม ทั้งสองจากการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ค่านิยมดั้งเดิมส่วนตัวและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ พบว่ากลุ่มปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคร่งศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในครอบครัวและมีอิทธิพลมากกว่ากลุ่ม ที่ไม่เคร่งศาสนา และเกิดขึ้นในทุกรูปแบบครอบครัวไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ครอบครัวที่ผ่านการหย่าร้างหรือครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเลี้ยงดูเพียงลำพัง ส่วนบทบาทอื่น ๆ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในการศึกษาของ การศึกษาด้านบทบาทความสัมพันธ์ทั่วไปได้แก่งานวิจัยของ Woods (1996) ทำการศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ของปู่ย่าตายายโดยเน้นความสำคัญการศึกษา

ในกลุ่มย่าและยายในลักษณะข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่ม Indian-American กลุ่มญี่ปุ่น และกลุ่มแอฟริกัน พบว่าทุกกลุ่มมีการให้ความสำคัญแก่กลุ่มย่ายายว่าเป็นผู้ที่ควรให้ความเคารพ เป็นผู้มีประสบการณ์ ในกลุ่ม Indian-American ยังคงให้ความสำคัญกับกลุ่มย่า ยาย ว่าเป็นผู้มีอำนาจที่สุดในบ้าน มีการให้ความนับถือกันและกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ ความสัมพันธ์อื่น ๆ เน้นด้านให้เด็กมีระเบียบวินัย เคารพในธรรมชาติ ปู่ ย่า ตา ยาย มีความรับผิดชอบในลักษณะที่ต้องเป็นผู้ปกป้องเด็ก ย่าและยายจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสอนงานบ้านสอนให้มีความรับผิดชอบดูแลให้หลานเป็นผู้มีระเบียบวินัย ส่วนปู่และตามักมีบทบาทในเรื่องการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชนเผ่าให้แก่หลาน ในกลุ่มญี่ปุ่นพบว่าการอยู่ใกล้ชิดกันไม่ได้แสดงให้เห็นว่ามีความผูกพันกันระหว่างย่า ยายและหลาน ซึ่งได้เสนอว่าอาจเป็นเพราะความตึงเครียดที่เกิดจากรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะบังคับให้เคารพกันตามวิถีชีวิตเดิม กลุ่มญี่ปุ่นยังคงยึดมั่นเชื่อถือในผู้อาวุโสว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาและมีประสบการณ์ ในกลุ่มแอฟริกัน พบว่า ย่าและยายจะเป็นผู้ที่ให้คำแนะนำแก่มารดาเด็ก เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ พบว่าการอยู่ร่วมกันจะส่งผลมากต่อการช่วยเหลือกันและส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กในลักษณะเข้มงวด กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าการอยู่ร่วมกันในครอบครัวหลาย ๆ รุ่นจะทำให้ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับบทบาทความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยาย ที่ American Association of Retired Person (AARP) (2002) ได้ทำการศึกษาซึ่งพบว่าบทบาททั่วไปได้แก่ การสอนค่านิยม การให้ความสนุกสนานและความบันเทิงแก่เด็ก และการรับฟังปัญหาของเด็ก ทั้งนี้เป็นบทบาทที่รายงานว่าเป็นการกระทำร่วมกันระหว่างบิดามารดาเด็ก ร่วมกับปู่ ย่าตา ยาย ส่วนบทบาทที่เด่นชัดได้แก่ บทบาทการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของครอบครัวและการตามใจเด็ก ปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนใหญ่จะติดต่อสื่อสารกับหลานโดยใช้โทรศัพท์ การสนทนาระหว่างปู่ย่าตายายและหลานจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียน จริยธรรม ค่านิยมการวางแผนเพื่อพบปะกันล่วงหน้า กิจกรรมประจำวันทั่วไป ศาสนาและจิตวิญญาณ โดยปู่ย่าตายายส่วนใหญ่จะใช้เงินบางส่วนช่วยเหลือหลานในเรื่องของสิ่งจำเป็นพื้นฐานและการเรียน สอดคล้องกับการศึกษาของ Mueller และ Elder (2003) ที่พบว่าปู่ย่าตายายที่มีรายได้สูงมีแนวโน้มเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อหลานมากและจัดเป็นกลุ่มที่ให้การสนับสนุนด้วย แต่ทั้งนี้ไม่สัมพันธ์กับการเป็นปู่ย่าตายายที่มีประสิทธิภาพ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับด้านฐานะทางเศรษฐกิจของปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม African-American โดย Fuller-Thomson และ Minkler (2000) พบว่าปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานโดยส่วนใหญ่มีฐานะยากจนแตกต่างจากกลุ่มที่ไม่ได้เลี้ยงดูหลาน ทั้งนี้ในการเลี้ยงดูหลานพบว่ากลุ่มปู่ ย่า ตา ยายเริ่มเลี้ยงหลานตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กโดยมากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างรับเลี้ยงหลานตั้งแต่อายุต่ำกว่า 1 ขวบ นอกจากนี้จำนวนหลานของกลุ่มที่เลี้ยงดูหลานนั้นมีเฉลี่ยแล้วมีหลาน 8.2 คนต่างจากผู้ที่ไม่ต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูซึ่งมีเพียง 5.3 คน

Pinson-Millburn และ Fabian(1996) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูหลานโดยปู่ย่าตายายเพื่อนำไปใช้ในการให้คำปรึกษาในครอบครัวที่ ปู่ ย่า ตา ยายเป็นหัวหน้าครอบครัวพบว่าปู่ ย่า ตา ยายมีความกระตือรือร้นที่จะมีบทบาทช่วยเหลือหลานพร้อมที่จะให้ความรักและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็ก ดังนั้นการให้คำปรึกษาจึงควรให้คำปรึกษาทั้งกลุ่มปู่ย่าตายายและหลานโดยฝ่ายปู่ย่าตายายจะต้องมีการให้ความรู้เปิดโลกทัศน์ที่ทันสมัยใหม่ ๆ ให้สร้างเครือข่ายของผู้ปกครองกลุ่มปู่ย่าตายายส่วนในกลุ่มเด็กควรมีการให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวเดิมมาอยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายาย เช่นเดียวกับ Olesh (2002) ที่ได้ศึกษาแนวทางที่จะช่วยฝึกปฏิบัติ วางนโยบายและทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของปู่ย่าตายายในกลุ่มวัยผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งพบว่าวัยผู้ใหญ่ตอนกลางเข้ามามีบทบาทในการให้การเลี้ยงดูพื้นฐานในฐานะปู่ย่าตายายแก่หลานของตนเป็นจำนวนมาก จึงเสนอว่าหน่วยงานวิชาชีพที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านบริการทั่วไปและการบริการทางสุขภาพจิตต้องให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมที่จะตอบสนองเด็กหรือกลุ่มหลานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยหน่วยงานนั้น ๆ ควรศึกษาผลที่ตามมาของบทบาทต่าง ๆ ของผู้เลี้ยงดูเด็กในแต่ละสถานการณ์ทั้งที่เป็นทางบวกและทางลบ อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเหล่านี้จะต้องระบุนิยามของเครื่องมือหรือสิ่งแวดลอมที่จะช่วยเหลือหรือส่งเสริมในการเลี้ยงดูในการเลี้ยงดูเด็กโดยกลุ่มปู่ย่าตายายให้มากขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานในประเทศไทยนั้นยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ความรู้ที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้จากต่างประเทศ อีกทั้งการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ในสังคมไทย ล้วนได้มาจากจากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานในสังคมไทยจึงเป็นประเด็นที่ควรให้ความสนใจ แต่เนื่องจากความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองรุ่นการศึกษาในครั้งนี้จึงเน้นเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานที่อยู่ในช่วงกึ่งกลางของวัยเด็กตอนกลางคือมีอายุระหว่าง 8 ปี 6 เดือน – 9 ปี 6 เดือน ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานที่อยู่ในช่วงวัยเด็กตอนกลางโดยศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ที่พบในการศึกษาจากต่างประเทศ เช่น เพศ อายุ ระดับรายได้ ระดับการศึกษา และการรับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ว่ามีผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวไทยแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่

1.4 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและหลานตามการรับรู้ของปู่ย่าตายายในเขตกรุงเทพมหานคร

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลาน โดยศึกษาตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย ที่มีหลานอยู่ในช่วงอายุ 6 - 9 ปี โดยปู่ ย่า ตา ยาย ต้องอาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายในเขตกรุงเทพมหานคร คือ ในครอบครัวมีบิดา มารดา ลูก และปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยายอาศัยอยู่ร่วมกันในครอบครัว

โดยมีตัวแปรที่ศึกษาดังนี้

ตัวแปรอิสระ

1. อายุของ ปู่ ย่า ตา ยาย โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ 41 - 50 ปี 51-60 ปี 61-70 ปี และ 71 ปีหรือสูงกว่า 71 ปีขึ้นไป
2. เพศของ ปู่ ย่า ตา ยาย โดยแบ่งเป็น เพศหญิงและเพศชาย
3. การเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา โดยแบ่งเป็นญาติ ฝ่ายบิดาคือ ปู่ หรือ ย่า และญาติฝ่ายมารดา คือ ตา หรือ ยาย
4. ระดับการศึกษาของปู่ ย่า ตา ยาย โดยแบ่งเป็น 6 ระดับ คือ ไม่มีการศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาหรือปวช. ระดับอนุปริญญาหรือปวส. ระดับปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี
5. ระดับรายได้ของปู่ ย่า ตา ยาย โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต่ำคือ มีรายได้ ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 7,000 บาท/เดือน ระดับกลาง 7,001 -15,000 บาท/เดือน และระดับสูง 15,001 บาท/เดือน ขึ้นไป
6. การรับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย คือ คะแนนที่ได้จากแบบสอบถาม การรับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย โดยแบ่งเป็น 2 ระดับคือ การรับรู้บทบาทของปู่ย่าตายายสูงและการรับรู้บทบาทของปู่ย่าตายายต่ำ

ตัวแปรตาม

คะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานที่ได้จากคะแนนรวมของแบบวัดความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายและหลาน

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

อายุของ ปู่ ย่า ตา ยาย คือ อายุของกลุ่มตัวอย่าง ปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่มตั้งแต่ช่วงวัยกลางคนจนถึงวัยผู้สูงอายุ ได้แก่ 41 - 50 ปี 51-60 ปี 61-70 ปี และ สูงกว่า 71 ปีหรือเท่ากับ 71 ปี

เพศของ ปู่ ย่า ตา ยาย คือ เพศของกลุ่มตัวอย่างปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย โดยแบ่งเป็น เพศหญิงและเพศชาย

การเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา คือ ลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย และหลาน โดยแบ่งเป็นญาติฝ่ายบิดาคือ ปู่ หรือ ย่า และญาติฝ่ายมารดาคือ ตา หรือ ยาย

ระดับการศึกษาของปู่ ย่า ตา ยาย คือ ระดับการศึกษาของปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือยาย โดยแบ่งเป็น 6 ระดับ คือ ไม่มีการศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาหรือปวช. ระดับอนุปริญญาหรือปวส. ระดับปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี

ระดับรายได้ของปู่ ย่า ตา ยาย คือ รายได้ของปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย ที่ได้รับในแต่ละเดือน แบ่งเป็น 3 ระดับคือ ระดับต่ำคือมีรายได้ 7,000 บาทหรือต่ำกว่า 7,000 บาท/เดือน, ระดับกลางคือ 7,001 -15,000 บาท/เดือน และระดับสูงคือ 15,001 บาท/เดือน ขึ้นไป (กระทรวงแรงงาน, 2548)

การรับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย คือ ความรู้สึกหรือความตระหนัก ของ ปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย ที่คิดว่าตนมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูหลานในด้านต่าง ๆ หรือมีหน้าที่ที่จะกระทำต่อของหลาน ซึ่งมี 4 ด้าน คือ บทบาทบรรพบุรุษ บทบาทผู้เลี้ยงดู บทบาทผู้แนะนำอบรมสั่งสอน บทบาทเพื่อน ซึ่งได้มาจากคะแนนรวมที่ได้จากแบบวัดการรับรู้บทบาทของปู่ ย่าตายาย โดยจำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ การรับรู้บทบาทของปู่ย่าตายายสูงและการรับรู้บทบาทของปู่ย่าตายายต่ำ ทั้งนี้ใช้วิธีการจำแนกกลุ่มตัวอย่างด้วยการคัดเลือกร้อยละ 27 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ได้คะแนนสูงและร้อยละ 27 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ได้คะแนนต่ำ

ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลาน หมายถึง การปฏิสัมพันธ์หรือบทบาทใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ หรือบทบาทใด ๆ ระหว่างกลุ่มตัวอย่างปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย ที่เกี่ยวข้องหรือได้กระทำต่อหลานของตนเอง ที่อยู่ในช่วงอายุ 6 – 9 ปี ในครอบครัวขยายเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้จากคะแนนรวมที่กลุ่มตัวอย่างตอบในแบบสอบถาม ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลาน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นในการมองภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานในสังคมเมืองของประเทศไทย
2. เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของสมาชิกในครอบครัวที่นอกเหนือจากบิดามารดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
3. เพื่อเป็นแนวทางให้ตระหนักถึงบทบาทของความสัมพันธระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานที่มีต่อพัฒนาการของหลาน